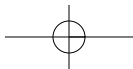
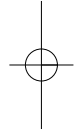
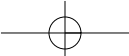
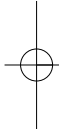
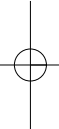

Pelegrinatge al Kailasa i al centre d'un mateix

Raimon Panikkar
Milena Carrara

Pelegrinatge
al Kailasa
i al centre d'un mateix

Traducció de Jaume Agustí

Atrium

Pòrtic

Col·lecció dirigida per Àlex Rovira

Fotografia de portada: Agefotostock

Primera edició: octubre del 2009

© 2009 Raimon Panikkar & Milena Carrara
© de la traducció, 2009 Jaume Agustí

Drets exclusius d'aquesta edició:
Raval Edicions SLU, Pòrtic
Peu de la Creu, 4
08001 Barcelona
www.portic.cat

ISBN: 978-84-9809-077-2
Dipòsit Legal: B-32.137-2009
Fotocomposició: Edilínia, SL
Impressió: Limpergraf, SL

La reproducció total o parcial d'aquesta obra
per qualsevol procediment, comprenent-hi
la reprografia i el tractament informàtic,
o la distribució d'exemplars mitjançant lloguer
i préstec resten rigorosament prohibides
sense l'autorització escrita de l'editor i estaran
sotmeses a les sancions establertes per la llei.

Índex

Pròleg 13

1. Pelegrinatge 15

Pelegrinatge al Kailasa i al Manasarovar (R. Panikkar) 17

Pelegrinatge al Kailasa amb un mestre (M. Carrara) 29

2. Pelegrinatge interior 79

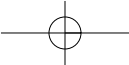
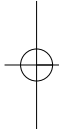
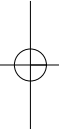
La meva narració (M. Carrara) 83

El teu relat (R. Panikkar) 155

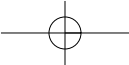
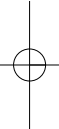
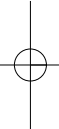
3. Bateig en l'aigua i l'Esperit (M. Carrara) 193

Epíleg (J. Forzani) 205

Glossari 211

i dalt la Muntanya,
Res...

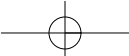
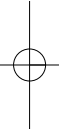
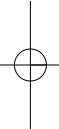

El llibre fou escrit, com passa en gairebé tots els diaris interiors, més que res per ajudar-nos a nosaltres mateixos a reviure el camí recorregut. Hem deixat sedimentar aquest escrit durant uns quants anys: dubtes sobre el valor de la seva lectura per als altres? Pudor de comprometre's massa? O potser l'oblit d'un escrit que reposava al fons d'un calaix?...

Ara, a petició d'un estimat amic a qui ha semblat natural deixar-lo llegir, hem decidit que potser val la pena de publicar-lo com a testimoniatge d'un camí espiritual, però també com a exemple que la vida autènticament espiritual no és reservada a uns pocs. Per tant hem acordat de superar el pudor en adonar-nos que la nostra experiència –com tota experiència humana– no és individual, i que comunicar-la en la seva simplicitat, o gairebé nuesa, potser podria donar joia i esperança a qui es trobi en camí cap a la meta a què està cridat tot ésser humà vingut a aquest món. Cada paraula d'aquesta narració és autèntica i sense cap embelliment idealista, oferta com la simple pedra simbòlica que els pelegrins deixen sobre el cúmul votiu als peus del Kailasa.

R. P.

Milarupa, Pentecosta 2009

Pròleg

Aquest diari d'un viatge explica una història cosmoteàndrica des d'una petita perspectiva humana. És una història personal però també un arquetip col·lectiu. És un compàs de la simfonia còsmica que hem interpretat potser sense saber-ho.

Hem caminat durant molts anys cadascú pel seu compte. Els darrers nou anys, primer m'has seguit, després t'he dut agafada per la mà i d'aquí a poc caminaràs tota sola, perquè jo ja no seré visible, ja que seré en tu –i també a través teu aquell Esperit que em dóna Vida continuarà bufant.

En aquesta narració hem reviscut l'itinerari acomplert durant el pelegrinatge al Kailasa; ara, des del cim assolit, solament es veu un horitzó infinit en un cel il·luminat per ponent, ple no pas d'esperança d'una futura aurora, sinó de la bellesa del present. Ja no hi ha camí. No ens resta sinó mirar al cel – però aleshores sentirem, com els homes de Galilea, el retret dels àngels. Per tant no ens resta més que volar.

La nostra plenitud és «buida», no s'omple mai. És després de la fi que la vida comença, és després de la mort de l'ego que s'esdevé la resurrecció. Per què reservar sempre per al futur, o per a una altra vida, la vida veritable, la vida eterna?

La vida ressuscitada no és ni una utopia ni un somni. El Crist ressuscitat parla, menja i mostra el mateix cos que tenia. La vida ressuscitada no és l'existència desencarnada, o encara

pitjor, deshumanitzada d'una perfecció teòrica. L'home realitzat, si preferim aquesta paraula a «ressuscitat», no és un àngel, sinó un home que viu adonant-se plenament de les tres dimensions de la realitat: humana, còsmica i divina.

Aquest relat podria ser llegit com la recerca del Greal, és a dir, de l'Amor encarnat, de Déu encarnat, de la Vida concreta en la seva plenitud – naturalment relativa a la nostra capacitat, però tanmateix plenitud. «I tots hem rebut de la seva plenitud», diu el *Pròleg* de Joan.

Un pròleg formal hauria d'explicar tot allò que la narració voldria expressar, però que no diu. Això, no ho faré pas. Si algun dia aquestes pàgines són llegides, el lector hauria d'entendre que el que no es diu és més important que el que s'hi diu (com d'altra banda sempre sol passar), no pas perquè s'amagui res sinó perquè la realitat és inefable, no s'exhaureix en la paraula.

Aquest pròleg a la narració del que passà és la introducció a l'experiència present del que és.

R. P.

El meu relat és la simple història d'un «sí». Un sí al flux de la vida divina que irromp d'improvís i pel qual m'he deixat portar confiada fins a aquest pelegrinatge inesperat, símbol del naixement a nova vida.

Tant de bo que els meus balbuceigs puguin comunicar joia i confiança en la vida, do meravellós que rebem per donar-lo al nostre torn segons la nostra capacitat.

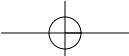
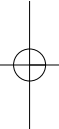
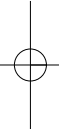
Pugui amb un simple gràcies expressar tota la meva gratitud a qui m'ha sabut guiar pel camí amb tant d'amor, fent-me descobrir que la meta és a cada instant en el pas fet.

M. C.

Pentecosta 1991-2000

1

Pelegrinatge

Pelegrinatge al Kailasa i al Manasarovar

El nostre pelegrinatge de vint-i-cinc dies del mes de setembre del 1994 ens revelà una triple força simbòlica de la muntanya sagrada i del llac sant, que des de fa mil·lennis són allí immòbils, atraient pobles i incitant les religions a superar llurs estufaments doctrinaris. El pelegrinatge no és en el pla de la teoria (ortodòxia) sinó en el de l'acció (ortopraxis). Proposo transferir al Kailasa la força simbòlica d'una invariant humana: el fet de caminar amb el cos, i per tant en el temps i en l'espai, vers la Plenitud. Podria ser un altre pelegrinatge, físic o simplement interior, o bé una altra experiència última. El Kailasa és l'ocasió, però també el símbol.

M'havien demanat moltes vegades d'escriure les meves «impressions» del pelegrinatge, però m'hi havia negat cortesament afirmant que la Realitat és inefable, i l'inefable no es pot dir. Hi he anat sense paper, sense ploma i sense càmera fotogràfica. Hi he anat, però no ho he conceptualitzat. El que segueix és una narració i no la «cosa real».

1. Transcendent la història

El Kailasa és un temple de l'Absolut. A diferència de qualsevol mesquita, catedral o temple, no és fet per la mà de l'home. El

Kailasa simplement és, és allí. Ha estat *descobert* com a símbol sagrat per la majoria de les religions del sud de l'Àsia (*bon-po*, hindú, buddhista, jaina, sikh, etc.). Però era ja allí.

Ningú no pot reclamar cap dret sobre el Kailasa. No és propietat privada; no és tan sols una massa de matèria coberta de neu i encara menys un santuari històric. És un símbol sagrat per a tots aquells que així ho reconeixen – i que, reconeixent-ho, confereixen a la muntanya un nou grau de realitat.

Molts pelegrinatges són arriscats, però aquest ho és particularment. Arrisques la vida, vas per una senda sense retorn. No disposes ni dels moderns serveis de socors ni dels tradicionals, perquè a la llarga ruta del pelegrinatge des de Kàtmandu, Kodari, Nyalam, etc., pràcticament no hi ha pelegrins. Hom està sol i no hi ha cap possibilitat d'escapar-se de la mort si el cor s'afebleix. S'ha d'estar disposat a abandonar la història i acomiadar-se del temps.

L'aspecte subjectiu d'aquesta experiència és que s'ha d'estar disposat a arriscar la pròpia vida – especialment si no s'és jove i no s'està entrenat a caminar a molta altitud. Diverses vegades s'arriba a prop dels 6.000 metres. Es pot estar disposat i preparat en teoria, però quan arriba efectivament l'experiència real, desapareix la seguretat, i el coratge prolèptic serveix de ben poc. La mort deixa de ser un concepte abstracte. Paraules i pensaments no són d'ajut, s'esvaeix tota reflexió. Estàs entre l'ésser i el no-ésser: *asti, nāsti (Katha-upaniṣad)*. De nit, no serveix de res sortir del sac de dormir per respirar una mica d'aire fresc. La mort t'envolta completament. Envoltat d'una atmosfera que sembla assetjar-te per tots costats amb els braços de la mort. No és cap amenaça. És una abraçada que mata dolçament, si bé aquest cop m'ha perdonat.

Però si de nit preval la consciència subjectiva, de dia predomina la consciència objectiva. Durant hores i dies l'escenari

és intemporal i el paisatge és fora de la història. La història humana, sigui personal o col·lectiva, queda sumida en la irrelevància. Les valls immenses, els pics llunyans, la manca d'arbres, els penyals i els rius, els dilatats altiplans, tot existeix sense història. No provenen d'un origen i no van vers cap fi, cap *éschaton*. Són pura presència.

En els temps moderns la major part de l'existència humana és viscuda en el decurs de la història. La majoria de les accions humanes estan orientades a una finalitat i les nostres vides són condicionades escatològicament. Sembla que visquem per al demà, que treballem pel futur i que actuem amb vista a assolir una finalitat en el temps. Si la mort ens espanta és perquè frustra tots els nostres projectes i interromp els nostres somnis. Vivim de projectes creient que així tindrem un lloc en la història. Tot això desapareix en els altiplans del Tibet. No és que la història es pari. Simplement la història no és allí. La vida és del Present. Si hem de viure la vida plenament, l'hem de viure avui sense esperar el demà, sense reservar energies per al futur. La Terra s'imposa amb la seva presència. És allí amb la lluna, el sol, i els estels que giren al seu voltant, dolçament, sense pressa. Però no és ni de bon tros un paisatge lunar. És un ambient sense història però no pas sense l'home. No és un escenari inhumà: l'home hi és present. Ha estat allí, nosaltres en formem part amb els iacs, les ovelles i els altres animals. És la revelació que l'home no és tan sols història. També és terra – com també és diví.

El pelegrí va allà dalt solament per anar-hi, sense cap altra raó – i si algú hi alimenta el desig secret de fer mèrits (*punya*), aviat queda frustrat. El pelegrí interromp tots els seus afanys i les activitats «importants» de la pròpia vida, i no està ni tan sols segur de reprendre-les després del viatge.

Però quan irromp sobre teu l'experiència que aquest pele-

grinatge és una via sense retorn, aleshores descobreixes que totes les teves conquestes històriques són insignificants. La consciència històrica és un dels principals factors de la crisi dels nostres dies. Només una petita minoria dins la nostra societat arriba a tenir èxit. Només uns pocs arriben a directors generals, executius d'alt nivell, artistes de fama, esposos feliços, lliures de preocupacions econòmiques, o àdhuc sants o persones espiritualment realitzades. La majoria s'ha d'accontentar a fer un paper secundari o a no tenir de fet cap paper, o bé es pot buscar consol en un futur paradís, en un *karman* o en quelcom semblant – i així es prolonga el mite de la història com a trama de la realitat. Però el sentit de la vida no s'exhaureix en la història.

Quan t'adones que cada pas pot ser l'últim aleshores esdevenens conscient que cada pas és definitiu. No sentim que sigui l'últim pas pel fet que el següent sigui més difícil o més perillós. El pas següent és pràcticament igual al precedent. La vida humana és un pas rere l'altre i cap d'ells no és la gambada de *Viṣṇu*, sinó un pas ordinari, almenys fins al darrer pas conscient. Cada moment «normal», «insignificant», podria ser l'últim. I de la nostra vida aleshores què? Frustració perquè no hem arribat on volíem? Tristesa perquè hem desaprofitat el passat? O bé l'experiència que en qualsevol moment del camí tota la nostra vida hi és present?

Paradoxalment, el pelegrinatge ens ajuda a adonar-nos que el camí «no va enlloc», és ara i aquí, que en cada pas s'acompleix el pelegrinatge, el *yātrā*. No és turisme. És el primer pas el que compta. I cada pas és el primer – i el darrer.

Potser tendim a imaginar que és més fàcil sentir la novetat del primer pas que no que cada pas és també últim. M'aventuro a dir que no hi ha veritablement un *primer* pas si aquest no és igualment l'*últim*. Altrament cada pas és tan sols la con-

tinuació del pas precedent – no és realment el primer. Ens adonem que és el *primer* quan som clarament conscients que podria ser, i d'alguna manera ho és, l'*últim*.

2. Sacralitat de l'espai

Hi ha molts espais sagrats en el món, molts llocs sagrats de pelegrinatge. La sacralitat del Kailasa i del Manasarovar ens ajuden a adonar-nos que qualsevol espai sagrat és únic. Però llur caràcter sagrat no és delimitat en un lloc: no hi ha altar, ni claustre, ni edifici. És l'espai buit que manifesta la seva sacralitat, o sigui la seva realitat última. L'aspecte meravellós del pelegrinatge és que l'espai buit esdevé visible, o més ben dit, transparent: el buit s'omple de pura llum, l'espai és ple de vacuïtat. El Kailasa no és el límit sinó el centre.

Però aquest espai buit és ple d'una altra realitat. És ple d'humanitat. «El *puruša* ho omple tot». El pelegrí omple aquest espai. És un espai humà, aquell espai que permet a l'home d'ésser lliure, de moure's fora de la camisa de força de l'espai, i àdhuc de la història.

Home i natura es pertanyen mútuament, l'espai és el lligam. L'home no és dins de l'espai com en una capsa. No existeix aquesta capsa. Hi ha planes, muntanyes, valls, colls, rius, prats, penyes, arbres, animals, homes..., tots ells es pertanyen mútuament i l'espai és llur nexa d'unió.

L'home és un ésser històric, però no pas exclusivament històric. L'home és també un ésser còsmic, però no solament còsmic. El nostre destí està unit al destí de la terra, bé que amb un cert grau de llibertat. El Kailasa és símbol de la naturalesa còsmica de l'home. El Kailasa és imponent però no amenaçador. El cim del Kailasa és com una cúpula o un pit femení: rodó,

tou, blanc com la neu, i per tant incitant, seductor. Obert a la mirada però no al tacte. Bellesa podria ser la paraula que ho inclou tot. Suscita admiració, respecte i reverència.

Que siguem quelcom més que història no significa quedar eradicat de la terra. Significa no identificar-se amb un destí històric, no pas perquè siguem àngels, sinó perquè pròpiament som homes, éssers que participen en l'aventura còsmica de tot l'univers.

«Una gran i darrera lluita es presenta a l'ànima [humana]», diu Plotí.

És una lluita còsmica. La casa de la *psyché* és l'univers, el camp cosmoteàndric –no solament un escenari històric o un espai newtonià-einsteinià. Nosaltres representem el nostre paper en el *daivāsuram*, en la lluita entre Déus i dimonis. La primera acció de Jesucrist a l'inici de la seva vida pública fou precisament afrontar el «príncep d'aquest món» en l'enfrontament còsmic, i tota la seva vida fou una lluita amb les «forces de les tenebres». Els dimonis són sempre presents en el relat de l'Evangeli – com també són presents en l'hinduisme, el buddhisme i en altres tradicions.

L'espai sagrat és una grandària còsmica. També l'espiritualitat cristiana parla dels «cels nous i la terra nova», i no solament de «l'home nou». «La columna còsmica sosté cel i terra, el *skambha*», diu l'*Atharva-veda*. La Deessa terra, *devi*, és la «Mare primordial», canta el *bhūmi-sūkta* del mateix Veda.

El pelegrí al Kailasa s'adona que tot el cosmos és u sense confusió panteista. Som actors i espectadors en l'aventura còsmica del nostre destí – i en la profunditat del nostre ésser ens

adonem d'una immortalitat que no és propietat privada del nostre cos o de la nostra ànima, sinó un do de l'Esperit, el veritable *ātman*, que no és tan sols dins nostre, sinó també en el cor de cada ésser. Sovint es diu que no podem gaudir de l'amistat divina si no estimem els nostres semblants. Tant o més sovint, però, s'oblida que cal també la comunió, la *koinōnía* còsmica, la nostra unió amb el diví per ser en definitiva nosaltres mateixos. L'estranyament terrestre porta com a conseqüència l'alienació humana i l'ostracisme del diví.

3. Un pelegrinatge «últim»

Anar al Kailasa és un pelegrinatge definitiu, últim, el pelegrinatge suprem, la *paramā yātrā*. No es puja al Kailasa, no s'arriba al cim: s'hi fa la volta, la circumvallació, el *parikrama*, es fa la *pradakṣiṇa*.

Com tota cosa última, aquest pelegrinatge és inefable. No és per manca de paraules, que és més enllà de tota descripció, és inexpressable perquè la seva experiència transcendeix el logos. El pelegrinatge últim pertany a l'Esperit, a l'altre costat de la raó. Estem en un espai lliure de la necessitat lògica (*anágke* en grec), no perquè sigui superior a la ment, sinó perquè està més enllà d'aquesta.

«Últim» vol dir que és un pelegrinatge sense retorn. Si mai es torna és per pura gràcia: hom és un nou ésser.

Perquè és un pelegrinatge «últim», és indescriptible i no cercaré de descriure'l. M'esforçaré simplement per deixar traspuar el record de l'experiència. No alimentava intencions particulars abans del pelegrinatge. Sempre m'havia sentit més inclinat al pelegrinatge espiritual. Tanmateix el record del meu pare hindú, que explicava amb entusiasme al fill adolescent co-

ses del Kailasa i del Manasarovar, ressonà en mi quan se'm presentà l'ocasió d'unir-me a l'últim grup de *sādhu*, a qui els xinesos havien permès travessar la frontera el 1959. Vaig haver de renunciar-hi aleshores en virtut de la «santa» (cristiana) obediència i, més tard, per altres motius i no menor entre ells, un incident mostrà que el meu cor no estava en condicions de suportar elevades altituds. A causa d'una inexplicable coincidència d'esdeveniments, aquesta vegada vaig trobar-me gairebé empès a emprendre el pelegrinatge, que probablement podria ser per a mi no tan sols l'últim, sinó també el definitiu.

Una triple acció transformadora marcà el meu pelegrinatge, adonant-me prou bé que, si aquesta metamorfosi podia passar en el microcosmos de la meva persona, aleshores tindria també repercussions en el mateix macrocosmos. No som mònades aïllades. La nostra responsabilitat també és còsmica. La humanitat no és una aglomeració d'individus aïllats, sinó el Cos místic d'aquell Misteri que moltes religions anomenen Déu.

Pau entre els Homes, o sigui entre les religions, perquè no es pot negar que les religions han estat la causa principal dels conflictes humans. El meu pelegrinatge fou un gest ecumènic: superar tots els exclusivismes (de cada tradició o religió sense renunciar a la pròpia identitat: el Kailasa no és exclusivament dels hindús); vèncer tots els «*inclusivismes*» (i totes les «teologies de la plenitud»: el Kailasa és també dels cristians, però no per un dret superior d'absorbir totes les altres tradicions); resistir tots els *solipsismes* (nosaltres fem la nostra i vosaltres la vostra; no, el Kailasa és de tothom), superar també tot eclecticisme (el pelegrinatge al Kailasa exigeix que s'emprenqui personalment, lliures de tota càrrega supèrflua, àdhuc ideològica).

Pau amb la Terra fou la segona transformació «ecosòfica». Si diguéssim que es va allà per morir semblaria horrible – i a més seria fals. Però explicar que es va allà on un pertany i que no importa acceptar una *requies in pace* en el si de la mare terra és tota una altra cosa. Comporta una transformació que he anomenat «ecosòfica»: una participació a la saviesa de la terra de la qual l'home és el fruit intel·ligent i el portaveu. No fou un viatge a l'abisme: fou un pelegrinatge, un itinerari cap allà on també nosaltres pertanyem. És cert que som pelegrins sobre aquesta terra, però veritables pelegrins i no turistes curiosos, i tampoc no en som els amos amb dret a explotar-la pels nostres interessos egoistes. Gaia, *eleýson* (Terra, tingues pietat de nosaltres) és una pregària humana.

Pau entre els Déus, entesos com a esperits superiors, fou la tercera transformació i també la més ambiciosa. Si diferents grups dels que encara anomenem *Homo sapiens* es barallen entre ells, podria ser perquè entre altres coses tampoc no hi ha pau en el *pántheion* de les més altes esferes, en el *devaloka*. Els Déus no han estat sempre Déus de pau. Els sacrificis no serveixen tan sols per aplacar la ira dels Déus envers nosaltres. També serveixen per establir la pau en llur regne – segons les interpretacions que en fan les diferents religions.

En aquest sentit, com havia ja fet a *Arunācala* i a *Gangotrī* amb *Swāmi Abhiṣiktānanda*, vaig celebrar el sacrifici còsmic de la creu, en l'esperit dels *Veda*, de Melquisedec i de tots els altres «bescanvis» entre cel i terra, que per a mi era simbolitzat en l'eucaristia. Tres breus frases tretes de la *Chāndogyaupaniṣad*, del *Pròleg* de Joan i de *Nāgārjuna* foren pronunciades en la li-

túrgia, recordant Prajāpati, Abel i Abraham, revivint l'acció de Jesús el Crist, el qual ens recordà que ni dalt del Garizim, ni a Jerusalem, ni al Kailasa..., ni entre hebreus, hindús, cristians, animistes..., habiten exclusivament l'Esperit i la Veritat.

Aquesta acció no es pot acomplir en solitari. Sota el cel (símbol del diví) amb la Milena (que molt conscientment representava la humanitat) i sobre la terra (que incorporava tota la creació) vam celebrar (amb el pa i el vi) aquell u i únic sacrifici, com canta el *R̥g-veda* i referma la litúrgia cristiana, aquella sacra acció primordial.

Sóc conscient de la utopia ambiciosa d'aquesta ortopraxi religiosa. Si l'eclecticisme és el perill del primer punt i l'antropomorfisme el del segon, la *substancialització* del diví és la trampa del tercer. Tots estem engatjats en l'aventura cosmoteàndrica. Com podria jo, petit individu, àdhuc acariciar tals aspiracions literalment sublimes? Podria dir potser que vaig ser mogut per l'Esperit que bufa on, quan i *com* vol?

El pelegrinatge al Kailasa obre un tercer ull, el *tertium cognitio-nis genus*, l'experiència (*anubhava*) d'una altra dimensió de la realitat. Paradoxalment la Matèria està en correlació amb l'Esperit dins l'experiència cosmoteàndrica. El Kailasa se'ns apareix com una roca gegantina amarada d'Esperit, com també és recoberta de neu. Aquí hi he dit de nou el «sermó de la muntanya». Era més aviat el sermó sobre la muntanya, i encara més el sermó al llarg del camí. I més del que diu el poeta: «Grans coses, no inferiors, són fetes quan els homes i les muntanyes es troben», diu A. K. Coomaraswamy. Aquestes grans coses no es fan topant amb la gent pel carrer.

El «sermó sobre la muntanya» és el sermó de la muntanya. No és el sermó que escolto sobre un pendent muntanyós, ni el sermó d'una vall riallera. Podria ser que en els nostres dies d'humanisme antropomòrfic no fos fàcil entendre el llenguatge de la muntanya. Podria ser per manca d'un silenci total. Encara ressonaven ecos a les meves orelles. Només escoltava això: «Beneïts aquells, beneït sigui tothom, beneïts, *āśīrvād, ānanda, śubhe, xara...*», totes elles paraules massa humanes per a les orelles que encara no estan en silenci.

Amb tot, no seria sincer amb mi mateix si amagués que, al llarg de tot el camí, el «sermó de la muntanya» començà a superar àdhuc el genitiu objectiu de la frase i esdevingué una barreja dels dos genitius, l'objectiu i el subjectiu, ara interpretant allò que no calia interpretar abans. No fou cap sermó que vaig sentir sobre la muntanya, tampoc el sermó de la muntanya mateixa. La muntanya no parlà. Era el sermó de la muntanya primer en vocatiu, i en nominatiu a la fi. La mateixa muntanya esdevé el sermó i el sermó era la muntanya.

Seria ja una interpretació molt limitada dir que vaig experimentar que «el *lógos* esdevé la muntanya», aixecant la sospita del qui tem el panteisme o suscitant l'entusiasme del qui creu en l'encarnació divina. Però podria ser una manera de suggerir-ho, a condició d'oblidar-ne el significat literal. El sermó de la muntanya és la muntanya. El sermó de la muntanya és el sermó: Kailasa.

Poques vegades he escrit poesia, però potser aquests versos expressen millor allò que roman inexpressable:

No pots anar al Kailasa?
 El camí interior és per a tu trista alternativa!
 Has anat al Manasarovar?
 Inútil fatiga el teu camí!

Camí és tan sols vers el Si,
el Si i el viatge essent u,
com veieren el Buddha i Crist.

Així:

Vés com si no anessis;
renuncia com si no renunciessis.
Sense pelegrinar sigues pelegrí,
pelegrí vers el No-lloc:
ara i aquí!

Tanmateix:

Des de fa milers d'anys
i des de diferents tradicions de fe
el Kailasa atreu els pelegrins.
«Déu t'ha posat entre minerals»,
diu a la Ka'ba un gran mestre.
És pura superstició?
Pot una muntanya no ser sagrada?
O bé un cos no ser sant?
És la Veritat un concepte solament?
I la Bellesa tan sols un sentiment?
És la religió doctrina únicament?
I la fe solament ideologia?
I encara un altre cop sentim:
«Aixeca't i camina!».

Pelegrinatge al Kailasa amb un mestre

Fa molt de temps que sento dintre meu la inclinació d'escriure.

Per què? No hi ha una resposta clara. Potser per exterioritzar el que percebo. És com si a poc a poc els ulls se m'anessin obrint i la commoció pel que vaig veient, encara amb la vista borrosa, hagués d'explotar en un cant de joia. Però jo no sé cantar, no ho he fet mai, i crec no tenir oïda, tampoc no sé escriure ni ho havia fet mai: així que mai no m'havia decidit a agafar la ploma.

«Potser no em cal cantar ni encara menys escriure, potser el somriure que em ve espontàniament als llavis inclou ja el cant», així em justificava.

Després, inesperadament, *ell* diu: «Ara bé, si algú escoltant el silenci sent el desig de parlar, que en faci partícips els altres...», però solament si després d'haver parlat pot afegir-hi: «Paraula de Déu».

Silenci. Llarg, profund silenci.

Som a la litúrgia que clou un breu recés d'espiritualitat. I heus aquí que surten dels llavis «veritables» paraules, vibrants, que ens fan vibrar a l'uníson amb qui les pronuncia. Són paraules que expressen a vegades joia, a vegades gran dolor, i tots nosaltres participem de la joia i del dolor i ens sentim com una sola cosa, agraïts a qui ha parlat, perquè ens ha fet do de si ma-

teix i ens ha enriquit, entrant dins nostre, fent-nos participar de la seva humanitat.

A vegades són balbuceigs, altres vegades pensaments expressats de forma clara, elegant..., però tant se val, perquè ens fan arribar la veritat que els ha donat origen. Per tant, podem afegir-hi: «Paraula de Déu».

«Tot el que rebem se'ns dóna perquè al seu torn ho donem, de la manera que en siguem capaços – Paraula de Déu».

Aleshores això és tot el que he escatit del meu cor i és amb aquest esperit que ara m'afanyo a donar forma als meus balbuceigs.

L'avió està a punt d'enlairar-se. *Ell* em fa un breu senyal de la creu al front. El pelegrinatge ha començat.

No tinc gens clar com anirà tot plegat, només m'adono de l'enorme i magnífic do que m'és concedit i que acullo amb infinita joia, agraïment i estupor.

Estic anant al Kailasa, la muntanya sagrada per excel·lència, que es troba al llunyà Tibet.

L'estic acompanyant a recórrer aquella terra per on, des de fa milers d'anys, altres han vagat empesos del mateix Esperit.

Estem preparats per afrontar dificultats notables, penalitats, qualsevol cosa..., àdhuc el fet de no retornar. El delit que ens porta no deixa lloc per a reflexions, titubeigs, o altra cosa.

S'hi va perquè és just... i bell.

En *ell* la crida de la muntanya sagrada prové dels temps de la seva joventut, quan escoltava el seu pare que, com tots els hindús, somiava poder tenir la visió (*daršana*) del Kailasa. El somni del pare seria realitzat pel fill. Era una promesa que ja no esperava poder complir mai: impediments imprevistos primer, condicionants de salut després. No havia arribat encara el moment just.

Ens adonàvem que ara havia arribat; tot sembla haver estat preestablert sense saber-ho nosaltres i després se'ns ha mani-

festat a través de fets i persones que han contribuït a fer-ho tot fàcil, tot a punt. Només s'havia de dir: «Sí».

Recordo les paraules de Ramana Maharshi: «A llocs com el Kailasa solament s'hi pot anar si s'hi està predestinat. No altrament». Encara més: «Anar al Kailasa i tornar-ne equival a un nou naixement».

Estic a punt per a una tal experiència?

Com respondre a la pregunta! Més val no fer-la: sap la flor quan s'obrirà? No depèn d'ella; ha d'estar allí a punt per acollir la llum i la calor que la farà esbadellar. Així també passa en nosaltres amb la gràcia.

El sol es pon, ens espera una llarga nit fins a aterrar a Delhi per després prosseguir vers Kàtmandu. Estic tan emocionada que no arribo a dormir. Reviso la meua vida com en *flashback*: una vida normal alegrada per tants intercanvis d'amor: els pares, el germà, els amics, el marit, els fills..., i ara fa nou anys, d'imprevist, l'explosió del sí a l'amor diví, com trencant la barreira del so. Un «sí» que incloïa tot el meu ésser i que m'omple encara d'estupor, incapaç d'explicar-ho, conscient de la seva força a la qual no podia, ni puc sinó rendir-me. És com dir sí al corrent del riu i deixar-me portar confiada vers la mar. Sí al flux de la vida en nosaltres. I tot esdevé fàcil: lectures, encontres, recessos, viatges, pelegrinatges a llocs sagrats: del Jordà al Ganges, del Tabor al Sinai fins a Aruṇācala. Visc les diverses experiències com duta per la mà, adonant-me cada cop més de l'harmonia que ho relaciona tot.

Vaig anar al Kailasa encara que només fos per ser d'ajuda a ell, a qui dec tant i per qui dono tantes gràcies a Déu.

Ell dorm, almenys ho sembla per l'expressió serena i relaxada de la cara.

M'encomano a l'arcàngel Miquel, el nostre comú protector, amb la pregària d'assistència al viatge.

Deixem Kàtmandu i arribem a Kodari, el pont de l'amistat, com si diguéssim, als confins del Tibet. Cinc hores de cotxe per un paisatge rialler de natura ufanosa i exuberant. La carretera no és bona. «Però és una carretera», diu Kalu, el xerpa nepalès que ens acompanya. Més tard entenguérem què volia dir.

Hem de parar diverses vegades per deixar passar una columna d'un centenar de camions indis carregats d'alls provinents del Tibet; probablement és el temps de la collita. Ben diferent del camí de la seda! Alls escampats arreu: per terra, aixafats sota les soles de les sabates, a l'aire, a l'alè de les persones. I jo que sóc al·lèrgica a l'all! Crec que m'hi hauré d'acostumar... i no solament a això.

A Zhangmu llarga espera, fins que el soldat xinès ens timbri el passaport i ens deixi entrar al Tibet. La immediata impressió d'estar en un país dominat per la forta presència de militars xinesos i pel seu control arreu. Tenen un aspecte terrible: degut segurament a l'uniforme, a les ulleres negres i a la seva manca de somriure. No tan sols els tibetans, també nosaltres com a estrangers ens sentim sota la seva vigilància i sense la possibilitat de comunicar-nos-hi. Impressió de malestar.

No sé per quina afortunada casualitat el guia, que normalment és xinès, és en canvi un jove tibetà, Champa, que ens acull somrient i ens ofereix el *kata*, una bufanda blanca per tapar-se el coll, símbol budhista d'acolliment. És un signe molt bell, inesperat i molt agraït.

Coneixem la cosina de Champa, Ihamo, que desitja poder unir-se a nosaltres; sento de cop molta simpatia per aquesta jove tibetana timidíssima que amaga la cara somrient i sóc feliç que formi part del nostre petit grup, com també Kesar, conductor del camió, un tipus fort, de mirada oberta, i Dang, l'ine-

visible representant xinès, que ens farà també de conductor, un jove més o menys de l'edat de Champa.

L'endemà al matí, deixem el país fronterer, Zhangmu, i continuem el nostre viatge a una notable altitud de partença. El verd del Nepal dona pas al gris de les pedres, només interromput per algunes fileres d'arbres ennegrits per algun incendi. L'escena és impressionant, recorda l'infern de Dante, però només cal aixecar la mirada per captar la lluminositat de l'atmosfera i la fastuositat dels cims de l'Himàlaia; al fons, el pic del Shisha Pangma (8.014 m).

Assolim el primer coll, Thong-La (5.214 m) i parem, si bé per poca estona, per tal d'unir les nostres pregàries a les de les banderes al vent, que anirem trobant d'ara endavant a totes les collades, com també les piles de rocs amuntegats pels viants i pelegrins en senyal d'agraïment. La primera etapa acaba a Nyalam, una espècie d'enclavament militar constituït per una vintena d'habitatges, un dels quals dedicat als hostes; trobo una estança amb el televisor a tot volum que transmet films xinesos i alguns d'americans traduïts al xinès i una espècie d'olla a la llar de foc per coure-hi el menjar.

Menjo arròs fatigosament; nàusees, mal de cap atroç, afebliment; *ell* «comença a notar disfuncions al cor».

És impossible de continuar en aquestes condicions i, per això, decidim parar dos dies per tal d'aclimatar-nos, i després, si estem millor, prosseguirem. Un se sent tan petit i feble enfront d'una natura que se'ns imposa i ens sobrepassa en la seva immensitat. No se la pot desobeir, només adequar-s'hi, perquè en formem part, una sensació que aquí, als altiplans del Tibet, s'adverteix profundament.

A Kàtmandu ens han contat que fa poques setmanes un

italià de trenta-dos anys no va resistir l'altitud i no va aconseguir tornar. No hi ha serveis de salvament i tornar significa recórrer la mateixa carretera i les mateixes valls, on l'altitud varia entre quatre i cinc mil metres i més. La seva muller, que l'acompanyava, va tornar amb les cendres del seu cos.

Som conscients de les dificultats i dels riscos que correm i procurem ser prudents. Vassi, un grec afincat als Estats Units, cap d'un grup d'americans que ha fet parada a Nyalan, ens recomana de veure com a mínim tres litres d'aigua al dia, perquè és extremament important.

En el seu grup hi ha una parella amb un fill de disset anys de nom Kailasa. El pare, molt simpàtic, ens conta d'haver llegit per casualitat un llibre sobre el Kailasa i haver nodrit d'aleshores ençà el gran desig d'anar en pelegrinatge a la muntanya sagrada, fins al punt de donar aquest nom al seu fill. Gràcies a una herència imprevista s'han pogut permetre el gran viatge i estan fent realitat el seu somni.

Els veiem partir, deixant-nos una mica tristos per no poder prosseguir també nosaltres. Els retrobarem dos dies més tard acampats a la riba d'un riu. El ferri no funciona i cal fer una volta més llarga per travessar el riu.

Acampem a Tingri, a la riba d'un altre riu. La nit és sempre molt freda. La tenda canadenca que m'acull no és precisament el màxim confort i el sac de dormir estès sobre una fina estora no em protegeix de la fredor de terra – els matalassos de què disposa tota expedició, a nosaltres pobres pelegrins, no ens han estat donats, malauradament!

M'abrigo només amb dos jerséis i dos pantalons i m'adormo abraçada a l'ampolla d'aigua calenta que demà servirà d'aigua potable després d'afegir-hi la pastilla depuradora.

En despertar s'albira el pic de l'Everest i, a la llunyania, el de Cho Oyu (de més de 8.000 m). És tal la bellesa del lloc que fa oblidar les penalitats de la nit, i la tassa de cafè ben calent que ens han ofert ens refà. El sol escalfa el cos, que així està a punt per afrontar amb joia la fatiga d'un nou dia.

Se succeeixen les valls, sempre noves, sempre diverses: a vegades pedregoses travessades per torrents, a vegades sorroses amb dunes de desert africà, a vegades verdes amb animals pasturant: sovint ovelles i iacs, bovins d'alta muntanya, amb el pèl que gairebé arriba a terra, com un serrell que oneja al vent. Avancem de sotragada en sotragada, i Champa no deixa d'indicar-nos les ruïnes dels nombrosos monestirs disseminats al llarg del recorregut, a vegades als pendents d'un turó, a vegades enrocats. Són les ruïnes dels sis-cents monestirs destruïts arran de la invasió del Tibet pels xinesos. Solament onze se n'han salvat.

Ell explica a Champa que coneix el Dalai Lama, que li va donar la benvinguda pública i oficial l'any 1959 quan, havent aconseguit fugir de la persecució xinesa, va voler anar a Sarnath, bressol del buddhisme al costat de Varanasi, com a primer acte de gratitud a la seva arribada a l'Índia, i que l'havia trobat després en diverses ocasions i gaudia de la seva amistat. Afegint-hi també que el Dalai Lama ha sabut encarnar veritablement les paraules del gran Milarepa: «Havent construït un monestir en el meu cos, he oblidat el monestir que es troba fora».

Champa, commogut, mostra gran interès: se sent feliç i honorat de fer de guia a un amic del Gyaliva Rimpoche («Victoriós», «Preciós», com és anomenat pels tibetans).

Afortunadament Dang, el conductor xinès que seu al seu

costat, no entén l'anglès, i per això pot parlar lliurement amb nosaltres i explicar-nos la seva vida.

Té vint-i-cinc anys, viu a Lhasa, on ha ensenyat filosofia i religió. Gairebé d'amagat ens mostra un quadern on ha transcrit el *dharma*, l'ensenyament buddhista. Ara fa de guia per poder-se pagar un viatge a Anglaterra per perfeccionar l'anglès, però no n'obté el permís necessari, a part dels diners. Després tornarà a ensenyar.

Ell recorda a Champa que és el seu deure, el seu gran deure, contribuir a fer que la grandesa del seu poble, les seves tradicions, la seva espiritualitat no siguin oblidades i per tant l'exhorta, molt finament, a retornar a l'ensenyament per tal de mantenir viu el *dharma*.

Més tard *ell* m'explica que el 1982 es trobava a Rumtek, al Sikkim, on passà tres mesos al monestir buddhista amb Karma-pa, el cap espiritual d'un altre grup buddhista. Visqué aquells tres mesos en recés per madurar la decisió d'on i com havia de transcórrer la resta de la seva vida. Sentia que havia arribat el moment de deixar l'ensenyament impartit a la Universitat de Califòrnia, després de vint anys als Estats Units d'Amèrica, alternats sempre per llargues estades a la seva terra índia. L'opció era una vida d'estil monacal, sigui a l'Índia fundant un *āśrama*, com li havien demanat moltes vegades, sigui a Occident retirant-se a viure en un monestir com el de Montserrat. De jove, parlant amb l'abat Marcet de Montserrat, on sovint anava, recorda haver-li dit que la vida al monestir representava per a ell una temptació: una rica biblioteca, una esplèndida litúrgia acompanyada d'un famós cor, i sobretot temps lliure per a l'estudi, deslliurat de qualsevol problema de tipus material. En ell va prevaler, però, l'opció d'una vida de sacerdot secular, en la qual la vida espiritual meditativa no exclouïa el contacte amb la gent. El seu *karma* sempre ha estat el de ser ferment per als

altres, i per tant decideix de retirar-se en un petit poblet del Prepirineu, a la seva terra nadiua.

Recorda que, en el període transcorregut amb Karmapa, el govern xinès havia proposat al Dalai Lama de reconèixer com a territori xinès la part oriental del Tibet, que incloïa Lhasa; en canvi els tibetans haurien tingut la part occidental del Tibet. Karmapa va escriure una llarga carta en nom de tot el poble tibetà cominant el Dalai Lama a no acceptar l'ofertament xinès perquè el poble tibetà no volia ser dividit de cap manera: millor sotmès que dividit. I així ha estat, i sabem quanta soferença i quanta crueltat ha hagut de suportar.

Seguim per Paryan després d'haver superat Saga. Anem amb tres dies de retard respecte al programa. Si a Paryan no podem travessar el riu, com es tem Champa, no tindrem temps per sojornar en el Kailasa, perquè la via del nord comporta massa dies de viatge.

Esperem que tot vagi bé. Sóc optimista per naturalesa, potser perquè sempre m'he sentit estimada i m'ha estat fàcil abandonar-me a la confiança en la vida. Però el meu optimisme ha estat sotmès a una dura prova.

Estem travessant una vall per on corre el riu que hem de passar. Kesar, al volant del camió, passa primer però, pobra de mi, just a mig travessar, les rodes s'encallen i el camió es queda bloquejat.

No gaire lluny hi ha un pont en mal estat; decidim travessar-lo amb el nostre tot terreny per poder després ajudar a treure el camió de l'aigua amb una corda. Les bigues del pont amenacen perill; passem lentament: una biga s'enfonsa i les rodes del davant hi queden encallades. No podem avançar ni retrocedir. Moments de pànic. Tenim, això sí, un tauló en bon

estat, però és dins el camió que hi ha al mig del riu. Ens mirem l'un a l'altre. Silenci absolut.

Cap nòmada, cap llogaret on anar a demanar ajuda.

Haurem d'esperar que passi algú, i pot tardar dies.

No ha passat ni mitja hora, que sentim el rumor d'un motor i a la llunyania veiem aparèixer dos tot terrenys i un camió. Són els americans amb qui férem amistat a Nyalam: «Visca, arriben els nostres»... com en els *western*. Efectivament ens són d'ajut, tant amb el cotxe com amb el camió.

Agraïments, abraçades i salutacions. Marxen abans que nosaltres, però els atrapem a la tarda, perquè a dalt de la collada el seu camió s'ha encallat en terreny fangós. Ens toca ara a nosaltres d'ajudar-los. Els nostres homes transporten dos grans taulons i amb la corda lligada al nostre camió aconseguen fer moure el seu.

Al capvespre arribem finalment al famós riu Yanyang; de travessar-lo depèn la possibilitat d'assolir la meta o no. L'aigua és profunda i el fons de sorra. El problema el tenim sobretot en el camió. Se'ns ha fet tard. Acampem a la riba. Sopar frugal: un sobre de sopa precuinada ben calenta.

Ell i jo passem sota un cel corprenedor: la lluna, estels que despunten, núvols trencats pels últims raigs de sol que acaaronen l'horitzó i el nostre cor. Per què davant de la bellesa ens sentim alliberats? Absorts en el que contemplem, ens oblidem de nosaltres: solament resta la bellesa i l'estupor.

Caminem lleugers i en silenci en l'obscuritat que ens envolta.

Retornats a les tendes, li dono les gotes homeopàtiques perquè pugui dormir. Em confessa que no dorm des del començament del viatge. Està molt cansat i feble..., però somriu.

La meva canadenca és al costat de la seva tenda. Li prego que em cridi si no es troba bé. He acordat amb en Vassi que, en

cas de necessitat, em dirigiré a ell, que no és gaire lluny i deixa sempre un llum encès davant de la seva tenda.

M'estiro tapada amb tot el que tinc a disposició; em poso el passamuntanyes de la meva filla per escalfar-me les orelles. Voldria meditar per tal d'arribar al més pura possible al Kailasa, però el cansament i la son em guanyen la partida.

A mitjanit em desperto com sovint passa, i és terrible, perquè tinc atacs de claustrofòbia que em fan buscar amb desfici la cremallera de la porta de la tenda per sortir a airejar-me.

Un espectacle inenarrable se m'ofereix: miríades i miríades d'estels grossos i propers com mai. Un moment de dubte pel temor d'ensopegar amb algú o algun animal, ràpidament superat per l'atracció de tanta esplendor: tot vora el riu i a la gran vall brilla com l'argent a la llum de la lluna i els estels; tot és d'argent en la negra buidor d'això que anomenem cel, que tot ho envolta i que permet a les formes i a la llum de ser.

«Oh Senyor, si la meva vida, la vida continguda en la meva forma, és part de la vida que envaeix tot l'univers, no em permetis que la retingui, suposant que ho pogués fer, ans pren-la perquè subsisteixi la bellesa i l'harmonia del cosmos!».

No sé ben bé què vol dir, però sé que es tracta de la llavor que ha de morir perquè l'espiga de blat pugui créixer.

Embolcallada amb el xal, m'ajec sobre una petita duna i em perdo en el firmament.

Inesperadament un estel fugaç travessa el cel. El cor es trasbalsa de l'emoció i sento que les llàgrimes em vénen als ulls.

Recordo el primer estiu després del gran «Sí». Estava de vacances amb la família a la costa de Turquia; era una tarda d'agost i caminàvem tots quatre després de sopar, quan per casualitat vaig veure un estel fugaç. Vaig demanar al meu marit i als meus fills de mirar al cel i estar a punt per expressar un desig en cas de veure un estel fugaç. Després, en preguntar-me

a mi mateixa quin era el meu desig, vaig adonar-me amb estupor que no era altre que «aquella cosa» difícil de definir; com el desig de tornar a Casa, a la Deu.

Mentre estava pensant, heus aquí que un estel travessà novament el cel i jo vaig tenir solament temps de dir: «Sí».

Els nois no l'havien vist.

Aleshores, com jugant amb mi mateixa o amb no sé Qui, vaig dir: «Potser m'ha semblat veure'l o potser aquell Qui no m'ha entès bé».

Vaig demanar per tant una confirmació.

I heus aquí que per tercera vegada un estel seguí una trajectòria encara més llarga, tant que no deixà cap possibilitat de dubte.

Vaig quedar trastornada, commoguda; una joia profunda m'envaí: era com haver vist, projectat al cel, el «sí» dins meu.

I la cosa estrofolària, diguem-ne irracional, és que vaig creure en aquell senyal amb la immediatesa que precedeix precisament el que és racional. I talment m'ha passat ara a la vista inesperada d'un estel fugaç.

M'agenollo i en dono gràcies.

Ja és l'alba, el despertar, el bullici de la vida que reprèn. Es desapareixen les tendes, es carrega tot plegat al camió.

L'aigua del riu encara és alta; no se sap per quin gual seria millor d'intentar travessar. Esperem trobar-lo: a l'altra banda del riu s'obre la via del sud, que és més curta, però pèssima, mentre que la del nord, si bé és menys intransitable, exigeix massa dies de camí i no en disposem de tants si volem fer la volta al Kailasa a peu.

S'acosten alguns nens nòmades sorgits com sempre imprevisiblement del no-res, ja que no es veu cap tenda a la llunyania. Som una gran atracció per a ells, ens observen amb curiositat, com també alguns adults també sorgits del no-res.

Els també ens miren per veure si hi ha alguna cosa d'utilitat: ampolles de plàstic com a contenidor, aliments, cremes. Una dona anciana em mostra un nadó amb un gra enorme al costat de l'orella. Probablement la picada d'un insecte.

Li somric, netejo el lloc del gra amb un mocadoret desinfectant: increïble la porqueria que el cobria; porqueria per a nosaltres, però per a ells és una pàtina protectora de la intempèrie. Després hi escampo una crema contra diferents tipus de picades, i amb gestos faig entendre a la dona de repetir l'operació altres vegades amb la crema que li deixo.

Intercanvi de somriures que volen dir gràcies, simpatia, amistat mútua.

Som diferents perquè diferents són les terres on hem nascut i crescut, diferents les històries de la nostra gent, i per tant els costums i tradicions, però la nostra diversitat és el que fa rica la humanitat, com també la varietat de les flors.

El primer camió arrenca, entra a l'aigua, tots ho observem sense respirar des de la riba. Avança amb dificultat i després s'ensorra. L'aigua arriba a la cabina. Passem més fàcilment amb els tot terrenys, perquè pesen menys.

Ara el problema és recuperar el camió... Cal enganxar-lo, que vol dir arribar al mig del riu ficant-se dins l'aigua gelada.

Champa confabula amb un nòmada a cavall. És un home fort, probablement no gaire jove, amb la cara colrada pel gel i pel vent i els cabells llargs dividits en dues parts que li cauen sobre el pit, munta sobre una estora molt acolorida que li fa de

sella, al cinturó porta diferents estris, probablement tot el que li cal per sobreviure. Heus aquí que ara es fica a l'aigua; el cavall resisteix el corrent i s'acosta al camió. L'operació d'enganxar-lo s'ha aconseguit.

Entre aclamacions de joia de tots i salutacions caloroses dels nòmades, podem reprendre el viatge, el pelegrinatge al Kailasa.

Ens sentim relaxats, confiats, joiosos.

Dang, el xofer xinès, sembla ja resignat a portar-nos al Kailasa.

Ahir va intentar, ben bé dues vegades, de canviar de direcció amb l'excusa primer que el motor fallava, després que no tenia prou gasolina.

Volia portar-nos a Lhasa, que es troba a l'est, a la part oposada; tots els turistes van allà, la carretera és millor i més curta i el lloc és més interessant; hi ha pensions i albergs còmodes. Ha calgut tota la paciència de Champa per superar les seves temptatives i la nostra decisió de continuar, sigui com sigui, fins i tot ajupits al darrere del camió.

No ha entès mai per què volem anar expressament vers l'oest: el Kailasa evidentment no significa res per a ell, així com se li escapa completament el significat del pelegrinatge.

Ara, ja superada la dificultat del riu, només ens cal tirar endavant. L'alegria de la joventut preval sobre la tensió entre Dang i Champa. Ara són només dos joves que travessen una alegre i assolellada vall, vorejada a la llunyania pels cims nevats dels massissos de l'Himàlaia. Dang imita qualsevol animal; un iac, un gos, un cavall, i després els persegueix i s'hi acosta en una competició de cursa d'obstacles, considerant que no hi ha carretera sinó forats i roques.

No serveix de res anar subjecta. L'esvalotament és tan gran que fins i tot colpeja el cap contra el capó... i no tan sols ara en l'esbojarrada cursa de Dang.

Ho patim tots nosaltres i ho considerem també com part de la purificació, en apropar-nos al fulcre del pelegrinatge.

Finalment els dos joves s'han calmat, tot plegat ha servit per rebaixar la tensió existent entre ells i fer-se amics.

Ara s'ha encès entre ells una vivaç discussió, que nosaltres naturalment no podem seguir perquè és en xinès.

Demano després a Champa què s'han dit i ell m'explica el sentit de la discussió.

Dang està orgullós de ser xinès i de portar la civilització a aquest país de pobra extracció analfabeta: construiran carreteres i habitatges. Champa li ha respost que ells no saben què fer d'un govern eficient que no considera, però, l'harmonia de la vida de l'home, dels animals i de la natura. Diu una cançó tibetana:

En la terra on el Dharma governa sobirà,
on s'honora el diví,
on els animals són companys de l'home
en la lluita per la vida,
on els ocells volen sense temor,
els peixos neden en tranquil·litat,
i les bèsties salvatges són protegides,
on els éssers humans amen profundament
la pau interior i la llibertat...

Després em parla de la seva gent. Traient-ne una minoria que viu de l'agricultura, la majoria són nòmades, viuen del pasturatge, els seus habitatges són grans tendes negres, les dones cuinen, teixeixen, cuiden els nens, i els homes el bestiar. Es transmeten les tradicions des de fa segles, la instrucció es transmet de pares a fills i està basada sobretot en la vida pràctica.

Hi ha molt respecte entre les diverses tribus, que a vegades,

sobretot a l'hivern, es troben i es contenen llegendes, asseguts a la vora del foc.

És una vida austera feta de coses essencials i en harmonia amb la terra, amb els animals i amb el cel.

Tan aviat com pugui –afegeix Champa, ensenyant de filosofia– passarà algunes setmanes amb una família nòmada, perquè en té molt a aprendre.

Em ve al cap el bell film *Ballant amb llops*, on és descrita la vida d'una tribu de pellroges.

Per quin motiu els occidentals anomenen salvatges o incivilitzats certs pobles?

Què ens fa més cívics: el confort, el coneixement científic i la tecnologia o bé l'amistat veritable i profunda que uneix els homes entre ells, amb la natura i amb el diví?

Han passat un altre dia i una altra nit. En despertar descobreixo que la neu ha cobert tot l'entorn amb un mantell blanc. Tot és nítid, l'aigua pura, el silenci absolut, el sol treu el cap rere el cim d'una muntanya i omple l'atmosfera d'un estremiment de vida.

L'atenció està contínuament girant entre la terra i el cel, i l'home sembla estar pròpiament entre les dues esferes.

Fa fred i per això no m'he tret del cap la gorra que m'escalfa de nit.

Ell surt de la seva tenda, s'inclina i em saluda somrient dient-me lama Anagarika (Govinda), a causa de la gorra.

Descobriré després en una fotografia que efectivament el famós lama portava la mateixa gorra, com una petita cúpula amb llargues orelles i els mateixos colors blau-violeta.

Ens escalfem amb el te i decidim allunyar-nos a peu, cosa que farem d'ara endavant en totes les ocasions per tal d'entrenar-nos per a la difícil caminada entorn del Kailasa, el *parikrama*.

El tot terreny ens recollirà més tard vora el camí. Dóna gust de caminar i estar sola amb ell.

Restem molta estona en silenci. També la ment està aprenent a callar. L'aire és més enrarit ací, fins i tot els pensaments.

Després m'explica, o almenys mira d'explicar-me, que ha viscut durant la nit una forta experiència. L'ombra de la mort que l'envolta des de la partença i es manifesta físicament de diverses formes: dificultat de respirar, cor fatigat, inconvenients de l'altitud; en ell més aguts sigui per l'edat sigui per les precàries condicions del cor.

Ens demanem a vegades si no seria bo d'interrompre el nostre pelegrinatge, però una força tan gran, a la qual la nostra voluntat no pot sinó adherir-s'hi, ens empeny endavant i és així que ha estat des de bon començament.

Un veritable pelegrinatge comporta també l'experiència de la mort: per a mi es tracta de la mort del meu ego, per a ell, que ja l'ha vençut, és afrontar la mateixa mort física.

«Aquesta nit», diu, «l'experiència ha durat prop de dues hores. Ha estat terrible: el cor amb dispnea, el cos cansat que es dissolia... No hi ha lluita contra la fi natural, únicament solitud: res on agafar-se..., tots els esdeveniments de la vida, les persones estimades, Déu mateix..., tot és llunyà».

Em reca no haver deixat cap testament ni material, ni sobretot espiritual.

Tu eres a la tenda del costat, he pronunciat fluixet el teu nom, després hi he renunciat: no et volia interrompre el son. Estava preocupat per tu, per la difícil situació en què et trobaries veient el meu cos exànime aquest matí.

Solitud extrema de l'home en l'acte del traspàs. Dues vegades el pensament ha volat vers la Mare de Déu de Montserrat. Després el cor ha reprès els seus batecs i el cos fatigat ha reposat una mica.

Ara, m'assegura que es troba bé, està tranquil, malgrat les dificultats físiques i els obstacles externs.

Parlem d'aquesta força que ens empeny i de què sempre m'he adonat en la meua vida, d'una manera tan clara i inequívoca que no he pogut sinó secundar-la.

«Això, en la religió cristiana, s'anomena gràcia», em diu.

Li conto un somni que vaig tenir fa temps.

Em veia dempeus amb els braços oberts sota una cascada de llum, feta de molts i molts punts lluminosos. No aconseguia collir entre els braços aquesta pluja que s'escampava tot al voltant, i que queia a terra. Amb estupor vaig exclamar: «Tant se'm concedeix, Déu meu? Ni tan sols aconseguixo acollir-la tota!... I els altres?», vaig preguntar preocupada que no fos ben distribuïda a tothom. «No et preocupis», vaig sentir respondre, «és així per a tothom, només cal obrir els braços per acollir-la».

Em vaig despertar amb la impressió d'haver rebut fins a les cèl·lules aquella llum, ja que encara vibrava de joia.

Ell em somriu i jo sento que m'envaeix la mateixa joia, després em diu: «L'ésser humà està fet per participar en el banquet de la Vida, si es deixa ajudar d'aquesta força».

«Per què alguns semblen ser més privilegiats que altres?», li pregunto.

M'explica que és a l'economia de l'univers.

Li demano, per tant, com s'ha manifestat en ell la gràcia.

«En la meua vida no hi ha hagut mai experiències del tipus “caiguda del cavall al camí de Damasc”. Des de ben petit, però, m'he adonat de la presència del misteri diví, que se m'ha manifestat sota la forma del Crist; una presència molt viva,

fins al punt que ha senyalat d'aleshores ençà el meu camí. M'he mantingut, doncs, disponible a una possible crida que es manifestés en la vida concreta i sempre he cercat de secundar-la deixant-me guiar per ella. Les principals "decisiones" de la meva vida han estat, com a màxim, fruit de l'acceptació de les circumstàncies, que he permès, potser massa passivament a vegades, que la "condicionessin". Mai no vaig programar d'estudiar a Alemanya, estar a Madrid, a Salamanca, a Roma, ni menys anar a l'Índia, als Estats Units d'Amèrica o esdevenir sacerdot, professor i tantes altres coses. Estava simplement disponible».

Reprenem el camí, tan aviat amb cotxe com a peu, però seria bonic poder continuar sempre a peu.

La parada de migdia és sempre agradable. Parem a la vora d'un corrent d'aigua, i Ihamo, la noia tibetana, es cuida d'omplir els envasos d'aigua que serveixen per fer el te. Ens asseiem tots al voltant sobre una tela de plàstic blau i mengem de les sobres del sopar del dia abans, no pas del nostre sopar, perquè nosaltres per sopar ens limitem a prendre una sopeta a la nostra tenda, sigui perquè estem cansats sigui perquè els altres se sentin més lliures de menjar el que vulguin i de parlar en la seva llengua.

Champa ha de fer sempre d'interpret traduïnt del tibetà al xinès i viceversa. Els nostres acompanyants són d'allò més alegres –Ihamo ha superat la seva timidesa i ens hem fet amigues: ens comuniquem amb gestos, mirades, somriures i estem a punt d'aprofitar per parar-nos en els llocs on tenim una mica de privacitat. Ha d'inspeccionar la meva bosseta de cosmètics; li he regalat el pintallavis i una crema, ja que aquí les dones fan servir la mantega per protegir la pell del vent, i finalment el bra-

çalet que tenia a la bossa de mà i que tant m'agradava..., tant com a ella. Com resistir la temptació de donar-l'hi?

Kalu sembla preocupat perquè les provisions de menjar s'estan acabant.

Tan bon punt entreveiem una tenda de nòmades ens parem.

Kalu i Kesar desapareixen i tornen a aparèixer després somrients amb un quarter de iac a l'espatlla i un cistell d'ous. Aquestes provisions, les han fetes sobretot per a ells, ja que jo no menjo carn des de fa anys.

A la tarda fins i tot Dang col·labora com a cuiner i ens convida a sopar amb ells, en lloc de l'habitual escudella a la tenda. Hi ha una atmosfera d'excitació, plena d'alegria i espera.

Demà podrem veure, a la llunyania, el Kailasa. Som a prop de la meta, si tenim sort.

L'olor de la carn de iac rostida s'escampa arreu. Entrem a la tenda del costat del camió, que fa de menjador, i ens asseiem a terra, ben a prop al voltant del plat central curull de trossos de carn de iac rostida. Kalu ha preparat fins i tot la sopa Knorr per a nosaltres.

La rateta a l'estómac i l'olor de carn, m'avergonyeixo de dir-ho, em pugem al cap i m'embriaguen.

Refuso per costum, però de fet em fa venir aigua a la boca.

Ell agafa un tros de carn amb les mans com els altres i menja satisfet. Me'l miro estupefacta.

Em diu que el bistec més gran que havia menjat en sa vida fou precisament en companyia del Dalai Lama. Després hi afegeix: «No hi ha pitjor vici que ser esclau de les pròpies virtuts».

No espero més: envio un pensament de gratitud al pobre iac i me'n nodreixo.

Hi ha un caliu humà i una alegria que penetra i es comunica dins d'aquests quatre metres quadrats de tenda.

Entre divertida i perplexa, observo el soroll que els nostres companys produeixen mastegant i xarrupant el te, a més dels rots de satisfacció emesos pels seus estòmacs.

Champa assegut al meu costat em dóna un cop de colze i em diu en el seu pèssim anglès: «No retinguis els sorolls, són naturals, si no, faràs sentir incòmodes els altres». Esclato en una sorollosa riallada.

El sagrat i el profà a vegades no es distingeixen!

Havent sopat, caminem sota els estels abans de retirar-nos a les tendes. És una caminada meditativa: adonant-se del contacte de les soles amb el terreny sovint pedregós, a vegades sorrós, i de l'aire fred que acaricia les galtes, del mateix respirar, de les formes de les cadenes de muntanyes llunyanes, de la immensitat del cel sobre nostre.

En la intimitat de la foscor que tot ho embolcalla, ell em confia que el seu pelegrinatge succeeix en tres nivells:

- en el nivell religiós, com a hindú i budhista, però també com a cristià, per tal que no hi hagi divisions entre les religions ni exclusivismes de cap classe, àdhuc en els llocs sagrats; i si és possible celebrarà la missa, perquè també el ritu de Crist sigui present aquí, on el sagrat és reconegut fa mil·lennis;
- en el nivell còsmic, per a lloar i beneir la terra de què formem part, participant amb ella i amb Déu en l'aventura còsmica;
- en el nivell dels Déus, perquè tampoc entre ells no hi hagi tensions sinó que regni l'harmonia.

No ho entenc del tot, sobretot el tercer nivell, però intueixo la sacralitat del que està a punt de succeir a través d'*ell*.

I jo? Em sento tan petita i indigna. Què puc esperar? Jo m'havia dit sempre que tan sols acompanyar-lo ja era una gran gràcia. I és veritat, però he de ser sincera amb mi mateixa i amb ell, que em fa de guia espiritual: possiblement hi ha una esperança que, si bé la tinc, gairebé no goso «esperar-la». Un veritable pelegrinatge representa el camí vers el propi centre, la mort del petit ésser propi i la unió amb l'Ésser universal. Jo sóc petita, però Déu, l'Ésser és gran i pot vèncer les meves resistències, si més no perquè jo ho permeto plenament. Però sé que això passarà quan serà just. L'estel fugaç m'ha dit que sí, i amb això en tinc prou.

Ell diu: «No t'has d'aferrar al desig de Déu, a la unió amb l'Ésser perquè fins i tot això pot ser un gran entrebanc, no has de voler res, perquè àdhuc la voluntat pertany al teu ego. Deixa-la, abandona't, viu simplement i sent la vida fluir a través teu, en tot moment.

»Dins la profunditat del teu ésser, allà on regna el silenci i on àdhuc el concepte de Déu ja no subsisteix».

Llarga pausa.

Després, novament, el pensament de Déu em torna a venir i, per tant, li pregunto: «Entenc que és just d'abandonar el concepte de Déu perquè és limitar-lo amb les nostres categories humanes, però quina és la definició de Déu que t'agrada més?».

«Potser aquella de l'antiga tradició hermètica recollida pels cristians: Déu és una esfera infinita amb el centre arreu i la circumferència enlloc».

«Impossible trobar-lo, per tant!», comento jo.

«No és impossible, però no és fàcil. Per a trobar Déu cal concentració (centrar-se); sense concentració, a cada nivell, no és possible estar centrat, i si no trobem el propi centre, tampoc no trobarem Déu. Cal la concentració per trobar el propi centre. Hi ha moltes tècniques. Trobar el centre és trobar Déu, però amb una condició: que no sigui el centre de la pròpia circumferència (el centre del propi ego), sinó el centre de cada cosa: per tant, es tracta més aviat d'un descentrar-se de nosaltres mateixos.

»Cada cosa és Déu, en el sentit que Déu és present en cada cosa. El centre està en mi i fora de mi, en cada cosa si tot és centre. Per tant, puc quedar desorientat. Si un es preocupa d'obtenir certes, seguretats de qualsevol mena: econòmica, física, ètica, espiritual, metafísica, aleshores no es pot tenir aquella llibertat veritable que permet, solament ella, captar la realitat.

»Si Déu és aquesta esfera, jo estic centrat quan no temo perdre el meu centre. La pau i la joia no depenen d'aquesta certa. L'experiència humana de Déu implica fe i llibertat total, la joia paradoxal de no necessitar un centre. És la veritable llibertat.

»L'experiència de Déu no és impossible, la d'un Déu inexistent, sí que ho és. No és l'experiència d'un altre, és l'experiència de la realitat de la qual nosaltres som un mirall, i aquesta realitat que veiem reflectida en nosaltres és Amor. L'amor és relació, i Déu és amor, i l'amor és Déu. Si Déu és relació, no és substància, és el pol de la relació l'altre pol de la qual som nosaltres. Per tant la nostra experiència de la realitat és descobrir que som (quan veritablement ho som) un pol en relació amb l'altre pol. No es poden veure alhora els dos pols. Cal tenir la mirada, per dir-t'ho així, posada al centre. La realitat no és divisible en parts. La metàfora dels pols és la més escaient. En tot cos veig, toco, estimo (essent jo l'altre pol), però he d'ado-

nar-me que el que veig o toco és més que el contacte físic amb això que experimento. És una experiència que no es pot formular racionalment. Les coses i Déu no són dos ni un. L'esperit no és allò que no és matèria. Aquesta dicotomia és letal per a una espiritualitat madura. L'esperit és la força interior o energia que dona vida a cada cosa, el cos és molt més que un instrument: és quelcom de diví, el temple de l'Esperit Sant, per citar les Escripures. Però és només amb el tercer ull que es veu l'esperit en la matèria, i s'integra la visió del primer ull (el dels sentits) amb el segon ull (el de l'intel·lecte). No es tracta aquí de l'experiència de Déu, del totalment Altre, sinó de l'experiència de la realitat sencera, divina i humana, en nosaltres mateixos. És l'experiència de la plenitud de Vida, de la resurrecció, de la vida eterna, per tant infinita, que és ara i aquí en un ara i aquí que van més enllà de l'espai i del temps».

El sol ja despunta i es prepara a il·luminar l'última etapa que ens separa del Kailasa.

Preparem de pressa les nostres pertinences, ens posem en camí, impacients per arribar a la Muntanya. El cotxe ens recollirà més endavant al llarg del camí.

Ha estat una altra nit d'insomni per a *ell*.

«Aquesta vegada he viscut l'experiència del buit», em diu.

On troba la força per continuar sense dormir mai? L'observo preocupada. Té la mirada marcada pel cansament, però quan somriu adquireix una expressió gairebé infantil, malgrat els cabells blancs.

Em surt de preguntar-li com era de nen, i ell es deixa transportar, lleuger, pels records de la infància. Recorda els dos germans i la germana, però sobretot els pares. En parla amb afecte i entusiasme.

Han d'haver estat una parella molt particular. La mare, bella, prima i de caràcter fort, com ho solen ser certes dones catalanes; el pare indi, d'ànim gentil, orgullós dels seus orígens, enamorat bojament d'ella, va decidir construir a la terra de la seva dona un esdevenidor digne d'ella i dels fills.

La mare era profundament catòlica. Al 1936 esclatà la guerra civil espanyola. Els primers mesos regnà l'anarquia. Corrien el risc de ser detinguts. La mare i ell descobriren per casualitat que els buscaven per matar-los. Els pares, els quatre fills i l'àvia materna fugiren deixant-ho tot. Com que el pare era indi i per tant ciutadà britànic, trobaren refugi en una nau de guerra anglesa ancorada al port de Barcelona. Arribaren primer a Marsella i després a Alemanya, on el pare tenia relacions comercials. Allí els nois continuaren els estudis. Al cap d'uns quants mesos, ja calmada la tensió social, la mare es decidí deixar-los per tal d'acompanyar el seu marit, que havia de tornar a Espanya per salvar la fàbrica i així poder mantenir la família. Som al 1937. Ell sabia que la mare arriscava la vida tornant a casa, però no la pogué retenir.

La veu trèmula d'emoció: està revivint aquells moments dramàtics de la seva joventut, marcats per les atrocitats de la guerra: desaparició de companys d'universitat al front enemic, contacte directe amb la deshumanització dels règims militar nazi, feixista i àdhuc comunista.

Acabada la guerra civil, tornà a casa amb els pares recorrent tota la distància, d'Alemanya a Espanya, amb bicicleta.

Al cap de poc esclatà la guerra mundial. Els seus diplomes d'estudis a Alemanya no li foren reconeguts i hagué de tornar-se a examinar per obtenir la llicenciatura de química. Mentrestant tirà endavant els estudis de filosofia i religió, pels quals se

sentia des de sempre més i més atret, i obtingué una segona llicenciatura a poca distància de la primera.

L'educació catòlica rebuda de la mare el portà a aprofundir el seu cristianisme i a enamorar-se de la persona de Jesucrist.

Entrà a formar part de l'Opus Dei, decidit a col·laborar amb tot el seu ésser a l'edificació del regne de Déu a la terra, amb l'entusiasme dels joves que reaccionen a la decadència de la societat. Acceptà el rigor de l'organització com un deure per forjar el propi caràcter i esdevenir un perfecte cristià.

El seu relat s'interromp. Quelcom el bloqueja: una ferida profunda, encara sagnant, enterrada durant tots aquests anys.

Li prego, amb dolcesa, de continuar, conscient que s'ha de treure aquest pes de sobre, que tot i pertànyer al passat encara és part d'ell mateix. Acullo el relat de la seva vida com un do, i que així *ell* s'alliberi fins i tot de la seva història personal per arribar completament buit al Kailasa.

La memòria el porta a la seva ordenació esdevinguda contra la voluntat dels pares. El pare havia sofert inesperadament una semiparàlisi; el seu ajut era indispensable per substituir-lo, almenys momentàniament, en la direcció de la fàbrica, com també en la família, pel fet de ser el germà gran. Demanà permís als superiors per poder anar a casa i retornar com més aviat millor, però aquests foren inflexibles. Hagué de retornar l'endemà mateix per passar un examen. No li acceptaren cap pròrroga: si no tornava l'endemà, li seria negada l'ordenació.

Afrontà la tria que li imposà la rigidesa dels seus superiors: «Si no odieu els vostres pares..., etc., si no deixes la família, sigui quina sigui la seva situació; quan Déu et crida s'hi ha de respondre sense dubtar; si ho retardes, quelcom s'interposa entre tu i Déu, i per tant ja no podràs formar part de la nostra família, i ser sacerdot». Ell trià l'obediència creient que era més important que l'amor.

Prorrump en un sanglot on aboca el dolor sufocat de tota una vida.

Voldria intentar consolar-lo però no goso, li deixo el mocador amb què s'eixuga les llàgrimes, una mica torbat. Aquest seu sofriment i humanitat me'l fan encara més estimat. Participo del seu dolor.

L'admiració ho posa tot sobre un pedestal i per tant allunya; la compassió, en canvi, entesa en sentit budhista de patir junts, uneix.

El relat prossegueix.

En la celebració de la primera missa a Barcelona el seu pare no hi va participar. Solament arribà a saber, anys més tard, que el seu pare estava assegut en una cadira de rodes al fons de l'església. Durant anys no es parlaren, si bé hi hagué entre ells una reconciliació tàcita.

La notícia de la seva mort li arribà a Roma, on es trobava, encara dins l'Opus Dei, portant a terme la llicenciatura en teologia a la Universitat Lateranense.

Visqué una relació molt difícil amb l'organització, plena d'incomprensions, possiblement també gelosies, ambigüitats, dureses. Li quedà literalment anul·lada la voluntat fins que, al 1965, fou allunyat de l'Opus Dei: la seva presència fou considerada un element de destorb. Per tant marxà cap a l'Índia, on fou acollit pel prefecte apostòlic de Varanasi, actualment la diòcesi on, d'aleshores ençà, és incardinat.

A l'Índia, on arribà per primera vegada professor i prevere a l'edat de trenta-sis anys, s'esdevingué la seva immersió en l'hinduisme, la religió del seu pare i dels seus avis, que després viurà en totes les seves dimensions.

Restarà fidel al seu sacerdoci, segons l'orde de Melquisedec,

això és, com ell especifica, en el sentit universal del terme, i al Crist que redescobrirà de nou en una dimensió força més profunda: Crist com a Plenitud, que per als cristians assumeix la cara de Jesús, Jesús ressuscitat, i per a altres tradicions altres cares, altres dimensions de l'únic gran Misteri.

Misteri suprem de la realitat última, definit pels occidentals com el totalment Altre, el Sant, el Transcendent, Déu..., termes que indiquen una separació, en canvi a l'Índia es diu Brahman, que significa tot això que és inseparable, indissociable de tota la realitat: el Menys-Altre, si es pot dir així. Però el que importa és la relació dels homes amb Ell, no la diversitat de les llengües que cerquen de descriure-la.

Ell ha viscut en la seva persona la tensió entre les dues espiritualitats, la hindú i la cristiana, tensions que ha cercat de superar vivint sempre més en profunditat l'obertura al misteri, allà on les distàncies teològiques són superades.

M'explica un fet molt significatiu de la perplexitat, per no dir adversitat, suscitada en afrontar el món hindú, ja que era vist sempre com a sacerdot catòlic.

Havent participat en una oposició per a una càtedra de religions comparades a la Benares Hindu University, càtedra completament nova en aquell temps, particularment a l'Índia, es va veure exclòs de l'assignació, després d'haver guanyat pràcticament l'oposició i haver rebut les congratulacions del tribunal, tot pel fet de ser un sacerdot catòlic. La càtedra quedà després vacant per molts anys per evitar de donar-la-hi.

Justifica tal adversitat com una reacció deguda a l'experiència amarga del món religiós hindú, des del període de l'Imperi britànic, per la caricatura que l'Occident ha fet de la seva religió, àdhuc en la tasca missionera de la conversió.

Perplexitat i adversitat en les seves confrontacions, que ja havia copsat en el món cristià, que no podia acceptar, que el misteri diví s'hagués pogut manifestar també fora de l'Església cristiana. Eren els anys anteriors al Concili Vaticà II, en el qual, d'altra banda, va participar activament.

El seu misticisme no desembocà en una «fuga mundi» sinó en la secularitat, a la qual es va obrir sobretot en el període americà de l'ensenyament universitari en acceptar una oferta a Harvard durant cinc anys i després a Santa Bàrbara sense abandonar mai l'Índia.

Durant un quart de segle oscil·là entre una de les ciutats més riques d'una de les nacions més potents i una de les ciutats més pobres en una de les regions més «subdesenvolupades» del món; Santa Bàrbara, a Califòrnia, i Varanasi, a Uttar Pradesh, passant de tenir tot tipus de confort occidental a compartir la condició humana en el seu aspecte més nu. La seva vida interior era literalment l'únic punt d'unió entre les dues esferes en què vivia. Experimentà que la humanitat no és tota d'un mateix tipus, que l'eurocentrisme és solament una perspectiva, que una vida humana pot ser viscuda en la seva plenitud, a condició que hi hagi fe i un mínim de benestar, que l'autoidentitat de l'home és transcultural i que, per tant, no pot tenir un únic punt de referència.

«Així m'he trobat no entre, sinó enmig de l'Orient i de l'Occident, en les seves dues versions buddhista/hindú i cristiana/secular que han esdevingut part del meu univers personal».

Així acabà el relat de la seva vida viscuda entre tantes diferències i contrastos.

«El pluralisme que defenses constantment en els teus escrits neix, per tant, de la teva experiència de vida», li comentó.

«Sí. Estic convençut que el millor servei al nostre temps, immers en una civilització tecnocràtica monocultural, consis-

teix a lluitar pel pluralisme, no tant com a sinònim de tolerància, sinó com a reconeixement d'altres visions de la realitat. Tot gira al voltant de la consciència de la nostra contingència. El pluralisme destrona el monisme incloent-hi el monoteisme. A la realitat, no li cal ser, en si mateixa, transparent i intel·ligible».

Tornem a anar amb cotxe. Travessem l'enèsim pas: el Mayum La, a 5.300 m d'altitud. Des del cim, anomenat Hola, Champa ens mostra emocionat, a penes visible a la llunyania, la muntanya sagrada del Kailasa i, als seus peus, el llac Manasarovar. Ens prosternem commoguts, com sempre ha fet l'home, davant de cada manifestació del sagrat.

Després cadascú afegeix una pedra als cúmuls formats pels pelegrins durant mil·lennis; al costat dels cúmuls, les banderes estampades de pregàries mogudes pel vent, iguals a les que ja havíem trobat al cim dels passos més alts. Banderes i pedres testimonien la fe d'aquest poble que viu al sostre del món; allà on s'ajunten el cel i la terra, allà on s'esdevé la unió dels dos mons, cada pedra és una pregària, un alt reconeixement del Diví per part de l'home.

Ens sentim molt afortunats de ser allí. Ihamo m'abraça. El seu gran somni s'està realitzant. Hi ha joia al cor i a l'aire a la vista d'aquella cúpula blanca regular que s'aixeca cap al cel blau intens, encastada entre muntanyes vermelloses i que des de fa segles atrau com un imant homes d'arreu de la terra.

Segons la tradició és l'*Axis mundi*, el centre metafísic del món, l'estança de Síva i de la seva esposa Parvati per als hinduïstes, l'estança de milers de Buddha per als tibetans.

Aquí visqueren en l'antiguitat els *r̥ṣi*, savis vidents que, havent assolit un profund nivell de consciència, saberen escol-

tar la Paraula divina i comunicar-la als seus germans. Més recentment, part de la vida del gran sant Milarepa transcorregué en les gorges i caveres d'aquestes muntanyes, alimentant-se només d'ortigues i component versos que emanen la profunda pau assolida. Un cant seu pot ajudar a copsar l'atracció del lloc:

En la solitària rocalla, entre les muntanyes,
hi ha un estrany mercat:
s'hi pot baratar el remolí de la vida
per una beatitud sense confi.

A la tarda arribem a l'última etapa, Tarchen (4.600 m), parada obligada i enèsim control xinès. Pernoctem en una espècie de *guest-house* on puc tenir fins i tot dues palanganes d'aigua bullent per finalment poder-me rentar. És poc, però ho considero un bany de purificació previ al *parikrama*.

Anem a gaudir de la posta.

Famílies senceres estan acampades a redós del muret que delimita aquest lloc, espècie de caravanserrall: davant hi ha el desert, darrere la cadena de muntanyes.

Arriba un autobús en pèssimes condicions, ple de pelegrins indis, provinent de Simikot, a la frontera amb l'Índia.

Sembla que solament un petit nombre d'indis obtingui de part xinesa el permís per entrar; per tant, es queden dies sencers a l'espera de ser sortejats.

Ell m'explica que fa anys, al 1959, abans que tanquessin el pas, els xinesos havien concedit l'accés per última volta a un grup de *sadhu* en pelegrinatge provinents de l'Índia; ell havia estat convidat a formar part del grup, però hagué de renunciar-hi perquè l'Opus Dei el reclamà a Roma per ser el capellà d'una residència internacional d'estudiants.

Li dic rient que en aquella ocasió va fer bé d'obeir perquè altrament ara possiblement no seria aquí.

No m'amaga la gran joia de complir aquest acte sagrat i com se sent despullat de la seva història humana, adonant-se de ser mirall que reflecteix i que, per tant, també conté tota la realitat, en la funció pròpia de l'home, ser mediador entre el cel i la terra, pontífex, pont entre el diví i el còsmic, aquell qui participa de les dues naturaleses en unió personal.

Possiblement en el pla social, afegeix somrient, no ha tingut cap èxit, ans al contrari: ha estat sempre espontàniament esquiú a qualsevol reconeixement o responsabilitat que el pogués limitar en la seva llibertat de viure en profunditat la seva vida intel·lectual, inseparable per a ell de l'espiritual – intel·lecte entès com a coneixença del sentit últim de la realitat. Sense èxit, si es pot dir així, en el món eclesiàstic, acadèmic i també familiar.

No es considera ni dissident ni herètic ni anàrquic ni rebel, sinó que defensa la llibertat de l'esperit contra tota regla imposada des de l'exterior.

Em parla amb molta dolcesa i em fa do de si mateix a través de les seves paraules. Quedo molt commoguda quan, amb estupor per a mi –però segurament també per a ell– em revela de reconèixer en mi la filla espiritual a qui transmetre les intuïcions de la seva vida.

Demà al matí, a l'alba, iniciarem l'autèntic pelegrinatge a peu... i en silenci.

Amb els últims estels que es retiren en arribar la llum del sol, ens encaminem pel sender costa amunt que serpenteja a l'esquerra del Kailasa.

Segons la tradició, la muntanya sagrada ha de quedar sem-

pre a la nostra dreta. Avancem amb pas lent a causa de l'altitud i ens parem sovint a deixar-nos penetrar de l'atmosfera. Ens passen al davant grups de pelegrins tibetans, de pas lleuger i veloç per estar aclimatats a la natura del lloc i a l'atmosfera rarificada. A vegades són famílies senceres: els homes al davant i també a la cua tancant la petita processó, amb les rodes de les pregàries a les mans; al mig les dones amb vestits i barrets de molts colors, amb els menuts enfarcats a l'esquena i els més grandets precedint-les.

Segons la creença la *pradakṣiṇa*, la circumvallació de la muntanya els permetrà passar a través d'un cicle sencer de vida i mort. El paisatge és cada cop més gris, ni una ombra de vegetació. Estem travessant un gran congost i fa fred, però n'hi ha prou d'aixecar la mirada que la cúpula blanca del Kailasa és allí per encoratjar-nos.

Estem de sort perquè, com Champa ens ha dit, sovint el cim de la muntanya sagrada és tapat pels núvols i defuig la mirada dels pelegrins.

Pas a pas, parada rere parada, alba i posta, seguim sempre en silenci, dins i fora. I la presència de la muntanya que es fa sentir cada cop més. És veritat: no és una muntanya per conquerir-la, ningú no ha gosat mai escalar-la; el mític mont Meru s'apareix concret, l'infinit esdevé visible.

Al llarg del camí trobem cada cop més sovint piles votives de rocs i banderes, sovint les pedres tenen gravat el mantra *Om Mani Padme Hum* o altres; no manquen les banyes de iac com a exvots, fins i tot instruments, manyocs de cabells, símbol d'abandonar el vell per renéixer a nova vida.

Hem retornat a Tarchen, exhausts de cos més enllà de tot límit, però lleugers i exultants en el cor. El pelegrinatge, però, no ha acabat encara.

Demà ens espera una jornada molt especial.

Últim dia al Kailasa.

Ell m'ha convidat a acompanyar-lo seguint el sender que s'endinsa directe a la muntanya, no pas la circumferència sinó el radi que va cap al centre.

La tradició tibetana mana que, solament després d'haver fet tretze voltes, el *parikrama* entorn de la muntanya, i d'haver assolit per tant la completa purificació, es pot recórrer aquesta senda.

Caminem sols. Champa i els altres ens esperen a Tarchen.

Sé que qualsevol moment del pelegrinatge és sagrat i important, com també qualsevol moment de la vida, si és viscut conscientment; avui però sóc cridada a participar en una sagrada celebració plena de significat.

El sender comença amb una pujada molt forta. Bufa el vent i plou. Ens resguardem amb la caputxa de l'anorac. Un estrany estat d'ànim m'assalta, una barreja de tristesa i de forta emoció. Em sento tan poca cosa, indigna d'acompanyar-lo. Voldria que en lloc meu hi hagués algú semblant a ell, un lama o, com a la missa celebrada a les fonts del Ganges, el pare Le Saux, el seu estimat amic. El desànim em fa venir les llàgrimes als ulls, que miro d'amagar amb les ulleres de sol. *Ell*, que em precedeix, es para i m'espera com si llegís dins meu. Li demano que em beneixi i ell em fa el senyal de la creu al front. Ara estic millor.

Em diu que ningú no és gran..., ni ningú no és petit. M'explica com al pare Le Saux li agradaven els alls i les cebes però, no volent ser vist comprant-les, perquè no entren a l'alimentació del *saṃnyāsin*, ell els hi procurava i l'amic li ho agràia molt, i hi afegeix altres fets divertits de la seva vida per tal de fer ressaltar els aspectes humans de l'existència de tothom.

Recorrem alguns quilòmetres i ens trobem solament amb un lama provinent del monestir que hi ha a la meitat de la gorja.

Gairebé davant del monestir, a la riba del rierol, resguardat del pas d'eventuals pelegrins, trobem un lloc al costat d'una pedra grossa.

El sol torna a brillar. Ens estirem a terra i ens posem a mirar el cel blau intens, travessat de núvols blanquíssims allunyats per un vent lleuger.

L'aire és net, el silenci absolut, la pau completa. Sensació de caure al buit. Hom s'endormisca a l'escalfor del sol. És com buidar-se de tots els pensaments, de totes les tensions i de tot el cansament acumulat en les dues setmanes de viatge duríssim. Sabem que tot ha estat fet en funció d'aquest moment.

Escollim una pedra plana per fer d'altar, la cobreixo amb una tovalleta de puntes que he portat de casa, encenem un branquilló de sàndal.

Tenim el pa, també el vi i per calze tenim una copa tibetana de fusta. Ell es posa el xal blanc que li fa d'estola.

Després d'un llarg silenci inicia la celebració d'un ritu antiqüíssim adonant-se de la pròpia indignitat però també del sentit del deure, de complir allò que està fent.

Celebrant el Misteri en un ritu que per a nosaltres cristians és representat per l'eucaristia, en un lloc tan sagrat per a les religions hinduista, buddhista, jaina i bon, entén infringir el monopoli de certes religions, inclosa la cristiana, i afavorir la superació de les divisions que sovint porten a la incomprensió entre pobles. El ritu és realitzat segons l'orde de Melquisedec, més enllà de tot monisme i de tot dualisme, més enllà de la divisió entre matèria i esperit, Déu i món i en memòria de Jesús de Natzaret.

Parla després de Jesús. Hi ha tanta veritat i tant d'amor en les seves paraules. Em sento unida a ell en la celebració... i després hi ha un buit.

No sé quant ha durat, no ho recordo gens. Recordo la sensació de plenitud i la dificultat de parlar.

Ara mengem el pa consagrat i bevem el vi de la copa.

Recordo un vers dels *Veda*:

Sóc aliment, jo sóc aliment,
Jo, que sóc aliment, menjo
el menjador d'aliments.

Reprenem el camí del retorn després d'haver acariciat amb una última mirada la terra que toca al cel i el cel que toca a la terra: almenys per un moment s'ha donat la unió.

Paraula de Déu.

Ara som gairebé a trenta quilòmetres al sud-est del Kailasa, asseguts a la riba del llac Manasarovar. Estupor, joia espontània, inesperada... No existeixen paraules per expressar l'emoció que la vista d'aquest llac celestial suscita en l'ànim. És una explosió de colors i de llums, que es reflecteix a l'entorn com si el mirall del llac ens mostrés la nostra realitat més profunda, la veritable dimensió del nostre ésser.

Ens quedem immòbils força estona, una hora, possiblement més, fora del temps, en silenci perquè la paraula seria solament un destorb, deixant-nos impregnar d'aquella gràcia. Em semblava reviure el somni de la cascada de llum, però no era un somni: el que experimentava era una realitat que percebia amb els sentits i de la qual era conscient. Però també en el somni m'ho semblava!

Després fem una llarga caminada al voltant del llac; no és possible fer el *parikrama* perquè la circumferència té prop de cent quilòmetres.

Tota la vall és d'incrèible bellesa. Al nord-est a la llunyania es veu el blanc cim del Kailasa, que sobresurt entre les cadenes de muntanyes del voltant, que esdevenen vermelloses a la llum del crepuscle i que recorden la cadena del Sinaí; al sud-oest el massís del Gurla Mandhata més semblant a les Dolomites, i al mig el llac, vast mirall fluid i mutable, encrespat a la superfície per les ones de llum que em recorden el mar de Galilea.

Si caminem amb fatiga, no és tant perquè encara estem a 4.800 metres, semblant al cim del Mont Blanc, sinó perquè les vores són de sorra molt fina. Ens traiem les sabates i, tornats nens, arrenquem a córrer. Després *ell* s'atura de cop; s'acosta a l'aigua com encantat. El seu cos tant prim sembla gairebé transparent a la llum del sol i la reverberació de les ones.

Intueixo el que està a punt de fer, i que ja ha fet altres cops a la seva vida: Gangotri, la font del Ganges, a Allahabad, on el Ganges es troba amb l'afluent Jamuna, allà on l'aigua és sagrada i la immersió és un fondre's amb el sagrat, la gota que torna a l'oceà i, sense tensió interna, s'hi dilueix.

Em dirigeix la mirada, per demanar consens, però de sobte surt del meu cor: «No».

Un «no» no tant a la possible mort, a la fi de la seva vida temporal i espacial; un «no» que més aviat té a veure amb parar les tendes sobre el mont Tabor. No ha arribat encara el moment, per a *ell*, encara hi ha feina a fer aquí a la terra.

Tornem en silenci al campament on Champa, Ihamo i els altres ens esperen.

Demà iniciarem el camí de retorn.

És l'albada. Omplo una ampolleta amb aigua del «llac format a la ment de Déu», com diu el seu mateix nom, Manasa.

«Qui begui de la seva aigua serà alliberat dels pecats de cent existències», diu el *Mahābhārata*.

Torno a dirigir una última mirada al Kailasa, el seu cim llunyà despunta per un moment entre els núvols com per tornar la nostra salutació. Tornem a pujar al cotxe.

Ens esperen prop de mil quilòmetres de camí de retorn intransitable, amb les molèsties de les nits fredes, rius a travessar, colls a superar, però també la immensitat de les valls que es perden de vista, albaides i postes rogents, prats amb ovelles, iacs i cavalls en llibertat i els grans estels dins la immensitat del firmament.

Quelcom no deixa de cantar dins meu.

Continuen també les llargues caminades a peu, els silencis, escoltant Déu. *Ell* em parla sovint i jo em nodreixo del seu ensenyament.

Li pregunto per què alguns llocs són considerats més sagrats, si Déu és a tot arreu. M'explica que Déu es manifesta principalment en els llocs amarats de l'espiritualitat de les grans ànimes que han viscut allí la seva unió amb Déu; aquests ascetes sentiren al seu torn l'atracció d'aquests llocs, generalment remots, solitaris, deserts, on la seva profunda sensibilitat pogué copsar vibracions particulars, o simplement, on el silenci és més absolut, *dumiyà*, de què parla Elies a la Bíblia. Certament si, a tals llocs, s'hi acosten persones indiferents o insensibles al sagrat, l'intercanvi d'energies entre terra, home i Déu no solament no pot fer-se sinó que es deteriora, perd la força: àdhuc el sagrat pot ser contaminat. Pecat que el turisme fa, portant la seva devastació arreu, sense cura dels enormes danys que procura a tot àmbit.

Ell està molt cansat, exhaust: el mal al cor no el deixa mai, nit i dia. Demanem a Champa, si és possible, d'escurçar al màxim la via de retorn. Potser, si tornem a cotes més baixes, el

cor podrà refer-se, però s'ha de recórrer tot el camí, malauradament.

Un dia li pregunto en què consisteix, segons ell, la gran diferència entre la visió de l'home a Occident i a Orient.

«Després del segle XVI, a l'Occident l'individu és considerat portador de consciència; a l'Orient, de sempre, és la mateixa consciència que transita a través de l'ésser humà, com àdhuc Aristòtil intuï, en definir l'home com un ésser vivent per on transita el *lógos*».

«Què té a veure això amb la visió dualista (individu i consciència, home i Déu) o monista (una sola consciència, solament Déu) de la Realitat última?», li pregunto.

«Tota la realitat té estructura trinitària: Déu, Home i Món estan en relació i no és possible separar l'home dels altres. Tant el mite hindú de Prajāpati com el bíblic d'Adam convergeixen en col·locar a l'inici un misteriós principi, una font oculta, l'U que genera la multiplicitat. El món i l'home tenen l'origen en aquest acte creador, el desmembrament de Prajāpati; ambdós provenen doncs de la mateixa Font i llur lligam amb l'U és constitutiu. Però el Creador és en tant que crea, en ell mateix no és res. Àdhuc per al Creador la relació amb l'home i el món també és constitutiva, tot i que Déu no depèn del món en la mateixa o idèntica manera en què el món depèn de Déu. Déu-Home-Món són en estreta interrelació i això explica l'anhel de l'home per retornar a Déu, a través del món, així com l'ardor de Déu envers l'home i el món. És la gran intuïció de la dualitat que és al centre de la visió hinduista.

»Segons la teologia trinitària escolàstica, el Pare crea el món en el mateix acte amb què engendra el Fill. Déu és Pare en tant

que constantment genera el Fill, i el Fill és en tant que és constantment generat: tots dos no poden ser separats. Déu crea constantment i és regenerat a través del procés amb què l'home remunta vers la seva font. La redempció és el mode mateix amb què Déu viu, es desplega, crea, ama: la creació és el primer acte de l'aventura cosmoteàndrica: la redempció confiada a l'home habitat pel dinamisme diví constitueix el segon acte, de manera que la unitat harmoniosa de la Realitat sigui mantinguda. Aquest procés còsmic no és exclusivament temporal sinó tempitern.

»L'home és una petita flama divina, un “moment” de la manifestació de Déu. Déu, al seu torn, no és una espècie d'ésser independent sense relació amb el món i estrany al destí humà: és el Déu de l'home i del cosmos, llur principi diví, que com a tal, els sobrepassa infinitament, però que no és una altra cosa, un “altre” (*aliud*); la realitat no és ni creatura, ni Creador, agafats separadament, sinó la tensió polar d'aquesta relativitat radical.»

Coneixent la meva tendència a representar visualment les intuïcions, ell traça amb el bastó un cercle a la sorra i afegeix: «Mira, la circumferència delimita el cercle que representa el temps i l'espai, la realitat còsmica, però a la vegada, aquesta circumferència “crea” el cercle, i ambdues no existirien sense un centre».

Miro de rebre tot el que se'm dóna, conscient i agraïda de rebre tant... i no solament a través de les paraules.

A Saga afortunadament el ferri funciona, encara que de forma molt rudimentària: gràcies a una corda que llisca al llarg d'un cable que uneix les dues ribes del riu l'embarcació no és arrossegada pel corrent. Així ens hem estalviat els dos dies que a l'a-

nada haguérem de perdre fent una volta més llarga; dos dies menys d'enorme malestar físic per a ell, però també per a mi. Decidim acampar a la riba perquè ja és vespre i, mentre paren les tendes i preparen el sopar, fem una altra llarga passejada.

*Ell m'explica, contestant una pregunta meva, algunes trobades amb gent important ocorregudes durant la seva llarga vida. En el món intel·lectual llarga és la llista de les persones amb les quals ha mantingut relacions d'amistat profunda, des de M. Heidegger, que mostrà gran interès pel seu estudi sobre els *Veda*, fins a E. Castelli, de qui recorda els famosos congressos als quals participà activament durant diversos anys. Recorda X. Zubiri, que fou professor seu a Barcelona, de qui aprengué el rigor filosòfic; M. Eliade, que li oferí de ser el seu col·laborador; K. Rahner, de qui admirà la teologia; els professors T. M. P. Mahadevan i T. R. V. Murti, amb qui tenia llargues discussions...; en el camp espiritual anomena Amandamaji, la Mère, companya d'Aurobindo, Karmapa, Krisnamurti, Bede Griffiths, guia espiritual a Śāntivanam, un *āśrama* interreligiós a la riba del riu Kāveri, fundat per J. Monchanin, de qui també fou amic. No manca la descripció molt humana d'Henri Le Saux, el seu gran amic amb qui féu sovint pelegrinatges al sud i al nord de l'Índia. Coneix l'admiració que sento per ell, sap que he llegit tots els seus llibres, com també el diari commovedor del seu deixeble Marc, encara inèdit; sap que he estat a Aruṅācala, la muntanya sagrada del Tamil Nadu, famosa perquè en les seves grutes visqueren tants ascetes, entre ells el gran sant indi Ramana Maharshi.*

Àdhuc davant homes excepcionals, diu, no ha sentit mai el desig de rendir-se, abandonar-se al mestre, possiblement perquè no n'ha sentit la necessitat havent-ho fet completament amb Jesucrist, que ha romàs sempre el seu veritable model, el seu *satguru*, al qual fidelment i constantment ha fet referència.

L'acosmisme no el convenç: no creu en l'home que, per assolir la perfecció, perd la seva humanitat. Sovint es tracta de la recerca del superhome, més que no pas de la plenitud de l'home.

Molt més convincent li sembla la humanitat de Jesús, que sap estimar, sofrir i també rebellar-se, trencant els esquemes quan cal.

El sol ja s'està ponent. Estem asseguts en un prat, mirant la vall, que aquesta vegada és més dolça, més verda, menys immensa que les altres.

Fa tant de temps que alimento un interrogant que ara finalment trec fora. Li demano de parlar-me de Jesucrist tal com ell el coneix, més enllà de com ens el presenten la història i el Nou Testament, el Jesús que diu d'estimar i amb qui, a través del seu amor, pot entrar en comunió i que per tant pot conèixer realment.

Com ja m'ha explicat altres vegades, l'home no és individu sinó persona, i per tant relació, com també tota realitat és relació, i per tant no tan sols és comunicable sinó que és comunicació, comunió.

Per tant, la meva pregunta concerneix l'essència de la seva relació amb Jesús, del seu encontre personal amb ell en el centre més íntim de l'ésser, encontre amb aquell que invita a deixar de banda tota curiositat i esdevenir allò que ell és: «Sigueu jo mateix, alimenteu-vos de mi, romangueu en mi...».

Hi ha un llarg silenci. Sap que la pregunta que li he adreçat prové del fons del meu cor, amb el qual li és ja possible comunicar perquè crec en ell, en el que ell és i n'és conscient.

Sé que el seu jo és el tu del Jo, i és per això que espero amb confiança i trepidació la seva resposta.

El cel s'ha cobert d'estels. Em mostra Venus, el més lluminós, després busca l'Óssa Major. Prolongant la línia dels dos estels del carro es troba l'estel polar: heus-lo aquí ben visible, l'estel que ha guiat durant tant de temps els navegants. «Pugui guiar ell també el meu esperit a tornar a casa!».

La seva veu càlida trenca finalment el llarg silenci ple del que he esperat:

«Jesucrist realitzà plenament la seva condició humana, com tot home és cridat a fer. Ell s'adreçà a Déu exclamant: “*Abba, Pare*”. Pare, aquell que genera, la font de la vida, de qui sentí l'amor i així pogué ell també estimar tant.

»Jesús diu: “Jo i el Pare som u” i, la seva unió amb el Pare abraça tots aquells que estan en comunió amb ell. No diu pas: “Jo i el Pare som iguals” sinó “Nosaltres som u” no obstant la diversitat de funcions, de Pare que genera i de Fill que és generat».

Amb paraules més senzilles, m'explica: «Jo i el Pare som u, en la mesura que el meu ego desapareix; i el meu ego desapareix en la mesura que accedeix a ser compartit per tot aquell que se li acosti i se'n nodreixi. Quan un és transparent, és lliure de tota por, és veritablement un mateix, el mateix Ésser, pura espontaneïtat que únicament flueix quan un és pur, pobre d'esperit sense un ego que interfereixi; aleshores el regne del cel és totalment nostre. Jesús no ens ha ensenyat doctrines, sinó que ens ha comunicat la Vida, l'experiència que tots som convidats a viure, en tant que homes, l'experiència del misteri diví que és en nosaltres i que ens fa partícips de l'aventura cosmoteàndrica de la realitat, l'experiència de ser únics, divins, centre de la realitat, units constitutivament amb la font de tot, microcosmos que reflecteix l'enter macrocosmos, en una paraula, u amb el Pare, infinit i incomparable. I la dignitat de l'home consisteix a adonar-se d'això. Jo i el Pare som U.

»Amb tot Jesús és aquell qui, sentint a prop la fi de la seva curta vida, que semblava concloure en un complet fracàs, diu als seus seguidors: “Me n’haig d’anar”, i després els consolà prometent-los el seu confort: que l’Esperit vindria després d’ell. Possiblement volia dir: “No m’haig de preocupar de perpetuar la meua vida, en cas contrari la Vida no continuaria i no seria transmesa a d’altres, i tot el que he estat, el que he sentit i experimentat, amat, o vist, romandria sense fruit i baixaria amb mi a la tomba. No m’haig de preocupar que els meus projectes, idees, ideals siguin seguits al peu de la lletra i observats segons els meus desigs”.

»En la realitat hi ha un dinamisme, en la realitat hi ha l’Esperit, que ho penetra tot i tots a la seva manera i de pròpia iniciativa. Aquesta és la llibertat: “On hi ha l’Esperit allí hi ha la llibertat”. Experiència que comporta haver assolit una transparència total i haver superat el pesat fardell del passat i la por del futur. L’únic testament de Jesús és el seu Esperit. El seu temps s’acaba, ha d’anar-se’n, l’Esperit no ha de ser sufocat, ni controlat, ni dirigit: aquesta és l’experiència suprema, la més profunda de les experiències humanes. El Fill de l’Home no vol per a si mateix excepcions ni privilegis, aquesta és l’última prova... “És bo que me’n vagi. Moriré i deixaré lloc a l’Esperit, a la Vida, a la Resurrecció”.

»Jesús realitzà d’ésser u amb l’origen de l’univers, d’haver vingut d’aquella Font a la qual havia de tornar. Ell es definí “Fill de l’Home” i pròpiament per aquest motiu descobrí per a si mateix i per als altres que la seva humanitat no era res més que l’altra cara de la divinitat, inseparable si bé distinta. Això és el

que predicà i visqué i és el que m'ha comunicat en el profund del meu ésser».

Llarga pausa. Em sembla de sentir vibrar el seu cor amb el de Jesús.

Després continua amb veu càlida: «La *kénōsis* del “Fill de l'Home” no és un privilegi de Jesús. També nosaltres ens hem de realitzar com a “fill de l'home”, simplement de l'home. No ens hem d'identificar amb cap paper ni social, ni polític, ni tampoc religiós. Solament com a home, un microcosmos de la realitat sencera, imatge completa de la Divinitat, del Tot.

»L'home Jesús, com el veig jo, és aquell que ha realitzat la seva naturalesa completament humana i plenament divina. I aquesta és la condició humana a la qual tots nosaltres hem estat cridats.

»En tant que humans, individus, ens n'hem d'anar. Tots se n'han anat, incloent-hi Jesús. En tant que divins, quan ens n'anirem no deixarem la realitat òrfena de la nostra presència. Hem estat per sempre».

Sento que les seves paraules són veritat perquè surten del profund del seu cor.

Estic commoguda... i reconciliada amb Jesús de Natzaret. Recolzo el cap sobre la seva espatlla: copioses llàgrimes ragen dels meus ulls. Sento tanta pau i dolçor.

«Gràcies». No sé dir res més. Em trobo amb la seva mirada i veig la mateixa pau i dolcesa que sento dins del meu cor.

Moment de profunda commoció.

Després ell posa lleugera la seva mà sobre el meu front i diu: «Beneïda siguis».

Ja propers a Nyalam, ens parem a visitar la gruta on Milarepa visqué un cert temps. Em colpeix l'atenció la cara deformada per la lepra d'una nena que juga enmig dels altres nens. Em pregunto si rep cures, possiblement dels monjos del monestir construït sobre la gruta, però eren absents, i em quedo impressionada pel seu somriure.

El paisatge canvia totalment mentre descendim a cotes més baixes. Reapareix el verd i la natura luxuriant. Al fons de la vall hi corre un riu. Hi ha aglomeracions. Ja tornem a estar entre els homes.

Davant d'una cascada ell observa: «L'aigua de la cascada és l'Ésser que brolla; la font oculta és Déu, i l'espai, o el buit, que permet a Déu de generar i a l'Ésser de ser, és l'Esperit».

Li confesso que no sé si he deixat el meu ego al Kailasa, si en torno canviada, si he «bescanviat el remolí de la vida per una beatitud sense límit», servint-me de les paraules de Milarepa.

«La mort de l'ego succeeix quan hom es deixa moure per l'Esperit, quan la nostra voluntat esdevé tot una amb la voluntat de Déu».

«Que no es faci la meua voluntat, sinó la del meu Pare», com diu Jesús. El jo psicològic roman, però l'impuls per actuar prové d'una altra font: això significa donar-se. Això diu Pau: «Ja no sóc jo qui visc, sinó que és Crist qui viu en mi».

La veritable vida espiritual és viscuda en la quotidianitat de la pròpia família, en el propi ambient, no cal abandonar res, solament millorar cada relació, amb cada home, amb el món i amb Déu, adonant-se de la gran meravella que tots nosaltres som».

Encara li pregunto: «Quin és el sentit de la vida?».

Ell em respon: «El sentit de la vida per a mi és caminar vers

la Vida, de no deixar escapar la Vida vivint-la a cada pas. Aquesta Vida no es troba per tant al final del camí, sinó en la mateixa vida, en cada moment, en cada pas del pelegrinatge. La vida no és un mitjà per ser feliç, per anar al cel, per assolir una altra finalitat. Viure aquesta vida per una altra vida és una ofensa a la mateixa vida.

»T'hauria pogut dir que el sentit de la vida és eliminar el dolor i assolir el nirvana; que és vèncer *avidyā*, que és descobrir-se *brahman* i així anar dient. T'he respost amb llenguatge cristià perquè la mateixa pregunta sobre el sentit és típicament occidental. He dit "Déu", però podia haver dit "No-Res". He parlat, però hauria pogut restar en "Silenci"...».

«Com s'aconsegueix o es descobreix aquest sentit de la vida?».

«No hi ha cap "com", no hi ha mitjans preestablerts. La vida és un do; viure la vida és una gràcia. El sentit de la vida és arribar a la plenitud de l'home, per tant a la nostra plenitud. Aquesta plenitud és la realització de la persona en la seva triple dimensió de cos (cosmos), ànima (humanitat), esperit (divinitat), participant en la *perichōrēsis* de tota la realitat.

»Pertany al nostre temps de fer l'experiència del caràcter cosmoteàndric de la realitat. El camí és viure aquesta espiritualitat cosmoteàndrica: amar el diví en el cosmos (en el creat i en les creatures i, per tant, reconèixer-lo en un mateix) sense limitar-lo a això, reconèixer el Pare en el Fill, *brahman* en l'*ātman*, en llur realització adual (*advaita*), gràcies a l'Esperit, fent-ne l'experiència en nosaltres mateixos, icones de la Realitat (Trinitat). Per a mi, aquest és el sentit de la vida i de tota relació veritablement humana».

Escolto agraïda el seu ensenyament, escolto amb l'oïda i l'intel·lecte, però escolto també amb el cor, on les seves paraules vibren giooses com música.

Quelcom no para de cantar dins el meu cor. Per què? Possiblement perquè inspiro i expiro, possiblement perquè només cal la llum del sol per fer esbadellar les flors, totes les flors. És la joia de què parlava a l'inici, a la qual he intentat donar forma sobretot per a les persones que estimo, el meu marit, els meus fills, i els amics.

«Tot el que rebem ens és donat perquè al nostre torn ho puguem donar segons les nostres capacitats».

El do, el gran Do que ens ha estat donat és la Vida perquè al nostre torn en fem do.

Paraula de Déu.

PS: He usat el pronom *ell* perquè ell no vol ser anomenat mestre.